

רי"ף מבואר - מסכת פסחים - פרק ב

משנה

איסור אכילת חמץ מן התורה הוא מחצות היום של י"ד בניסן, כלומר, מתחילת השעה השביעית שביום [בשעות זמניות, לפיהם מתחלק היום לשתיים עשרה שעות שוות], אמנם חכמים הוסיפו והקדימו את זמן איסור החמץ, ובמשנה לעיל (פרק לאסון) נחלקו תנאים בגדרי זמני איסור זה שאסרו חכמים. משנתנו מביאה דין נוסף בענין זה, ובגמרא יבואר כדעת איזה תנא נשנתה משנתנו.

ביום י"ד בניסן, כל שעה שעדיין מותר לאדם לאכול חמץ, מאכיל - רשאי לתת מהחמץ לבחמה ולחיה ולעופות, ומזכרו לזכרי, ומותר בהנאתו. אבל לאחר שעבר זמנו המותר באכילה, והיינו מתחילת שעה שישית, שאסרו חכמים את החמץ באכילה, אסור גם בהנאתו, ולא יסיק בו תנור וזכרים, אפילו שזו דרך הבערה וביעור החמץ, מכל מקום הרי הוא נהנה מחום האש, ואסרו חכמים להנות מהחמץ בשעה זו.

עתה מבארת המשנה את דרך ביעור החמץ: רבי יהודה אומר, אין מצוות בעור חמץ מתקיימת אלא על ידי שריפה, ולמד זאת מדין בשר קדשים שנותר במקדש לאחר זמן אכילתו, שהוא אסור בהנאה וחייבים כרת על אכילתו, ואמרה התורה שיש לשורפו, כך גם בחמץ, שהוא דומה ל'נותר' בכך שהוא אסור בהנאה ויש חיוב כרת על אכילתו, שיש לשורפו. וחכמים אומרים, אין ללמוד חמץ מנותר, שהרי יש איסורי הנאה אחרים שיש בהם כרת ומכל מקום אין בהם חיוב שריפה, ולכן אין צורך לשרוף את החמץ, אלא מפרר אותו לים.

גמרא

שנינו במשנה, 'כל שעה שמותר לאכול, מאכיל לבהמתו' וכו'. אומרת הגמרא, מתניתין - משנתנו, בה מבואר שבכל זמן שהחמץ מותר באכילה מותר הוא בהנאה, ובשעה שנאסר באכילה נאסר גם בהנאה, ולא פשיטת רבי יהודה היא, דאי רבי יהודה - שהרי לדעת רבי יהודה במשנה לעיל (ס) הא איכא חמץ - הרי יש את השעה החמישית, דאינו אוכל ומאכיל - שהחמץ אסור באכילה לכל אדם, ואף לכהנים, ומותר הוא בהנאה, ויכפר פסח רב (ס) שהלכה כרבי יהודה.

עוד שנינו במשנה, 'כל שעה שמותר לאכול מאכיל לבהמה וכו' ומותר בהנאתו, וסברה עתה הגמרא שדין זה ש'מותר בהנאתו' נאמר לגבי השעה שבה מותר להאכיל את החמץ לבהמתו. תמחה הגמרא, פשיטא - דין זה פשוט הוא, מאחר וכבר אמרה המשנה שרשאי להאכיל את החמץ לבהמתו ולמוכרו לגוי, כלול בזה שמותר הוא בהנאתו, ומדוע הוצרכה המשנה לחזור ולכתוב זאת בפירוש. מתרצת הגמרא, לא צריכא - לא הוצרכה המשנה לומר זאת, אלא לענין הזמן שלאחר איסור ההנאה, ובאופן שחרכו קודם זמנו - ששרף את החמץ קודם שהגיע זמן האיסור, עד שאינו ראוי אפילו לאכילת כלב, וכוונתה לחדש שבאופן זה מותר החמץ השרוף בהנאה אף לאחר שהגיע זמן האיסור, וכדבריו דרבא, דאמר רבא, חמץ שחרכו קודם זמנו, מתר בהנאתו אפילו לאחר זמנו, כיון שכבר אין לו שם 'חמץ' כלל [ובאמת מותר הוא אפילו באכילה, אלא כיון שהחמץ שרוף אף אם יאכלנו האדם אין זו נחשבת 'אכילה', ולכן נקט רבא שחמץ זה מותר רק בהנאה], אבל לאחר שהגיע זמן האיסור אין די בחריכה כזו, אלא יש צורך לשורפו לגמרי.

רי"ף מבואר - מסכת פסחים - פרק ב

אָמַר חֲזָקִיָּה מִנֵּינִי לְחֻמֵּי בִּפְסַח שְׁאִסּוּר בְּהִנָּאָה, שְׁנֵאמַר (סמות יג ג) 'לֹא יֵאָכֵל חֻמֵּי', וּמִכָּךְ שְׁאִין קוֹרְאִים אֶת הַפְּסוּק בַּלְשׁוֹן 'לֹא יֵאָכֵל', שֶׁמִּשְׁמַעוֹתָיו רַק אִיסוּר אֲכִילָה, אֲלֵא בַלְשׁוֹן 'לֹא יֵאָכֵל', יֵשׁ לְדַרּוֹשׁ אֶת כּוּוֹנֵת הַפְּסוּק שֶׁלֹּא יִהְיֶה בּוֹ חֵיתֵר אֲכִילָה, כְּלוּמַר, לֹא יִגְרוֹם הַחֻמֵּץ לֲאֲכִילָה, וְכִינֵן שֶׁמִּכָּל הִנָּה יֵשׁ רוּחַ שִׁיכּוּל לְשִׁמְשׁ לַקִּנְיִת מֵאֲכִילִים, נִחְשֵׁב כָּל אִיסוּר הִנָּה כִּמְבִיא לְיַד הִנָּה אֲכִילָה, וְלִימְדָה בַּכָּךְ הַתּוֹרָה שְׁאִסּוּר הַחֻמֵּץ בַּהִנָּה בִּימּוֹת הַפְּסַח.

⚡

אֲגַב הַדִּין הַקּוֹדֵם, שֶׁחֻמֵּץ בִּפְסַח אִסּוּר בַּהִנָּה, מְבִיאָה הַגְּמָרָא דִּינִים נוֹסְפִים שֶׁל אִיסוּרֵי הִנָּה: אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּכָל - בְּכָל דְּבַר הָאִסּוּר בַּהִנָּה מִתְּרַפְּאִין בְּמִקּוֹם סְכָנָה, שְׁאִין לָךְ דְּבַר הָעוֹמֵד בְּפִנֵּי פִיקּוּחַ נֶפֶשׁ, חוּץ מִעֲצֵי אֲשֵׁרָה - עֲצִים שֶׁל עֲבוּדָה זֶרָה, דִּתְנִיָּא בְּבֵרִיתָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר, בְּדִרְשַׁת הַפְּסוּק (דְּנִיס ו ט) 'וְאֶהְבֶּתְ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מַאֲדְךָ', וְ'בְכָל נַפְשְׁךָ' הֵינּוּ שְׁצִירֵי הָאָדָם לְמִסּוּר אֲפִילוֹ אֶת נַפְשׁוֹ לְמַעַן ה', בְּמִקּוֹם שֶׁמִּצְוָה עַל כֵּךְ, וְ'בְכָל מַאֲדְךָ' הֵינּוּ שְׁצִירֵי הַפְּסִיד אֶת מְמוֹנוֹ לְמַעַן ה', וְלִכְאוּרָה קֶשֶׁה, אִם - כִּיּוֹן שְׁנֵאמַר 'בְּכָל נַפְשְׁךָ' לְמַח נֵאמַר גַּם 'בְּכָל מַאֲדְךָ', וְאִם נֵאמַר 'בְּכָל מַאֲדְךָ' לְמַח נֵאמַר 'בְּכָל נַפְשְׁךָ', כְּלוּמַר, הִרִי אֶחָד מֵהַדְּבָרִים קֶשֶׁה לְאָדָם יוֹתֵר, וְדִי בַּכָּךְ שִׁיֵּאמַר אוֹתוֹ דְּבַר, וְכָל שָׂכֵן שְׁצִירֵי הָאָדָם לְמִסּוּר אֶת הַדְּבַר הַשֵּׁנִי, שֶׁהוּא פְחוֹת קֶשֶׁה, אֲלֵא בֵּא הַפְּסוּק לֵאמֹר לָךְ, אִם יֵשׁ לָךְ אָדָם שֶׁמְמוֹנָו חֲבִיב עָלָיו מְגוּפוֹ, לָכֵן נֵאמַר 'בְּכָל מַאֲדְךָ' שֶׁחִיֵּב לְמִסּוּר אֲפִילוֹ אֶת מְמוֹנוֹ הַחֲבִיב עָלָיו, וְאִם יֵשׁ לָךְ אָדָם שֶׁגוּפוֹ חֲבִיב עָלָיו מְמוֹנָו, לָכֵן נֵאמַר 'בְּכָל נַפְשְׁךָ'. וְעַל כָּל פָּנִים מְבוֹאֵר בְּבֵרִיתָא זֶה שְׁצִירֵי הָאָדָם לְמִסּוּר אֲפִילוֹ אֶת נַפְשׁוֹ לְמַעַן ה', וְכִיּוֹן שֶׁהַמִּתְרַפֵּא עַל יְדֵי עֲבוּדָה זֶרָה נִרְאָה כְּאִילוֹ מוֹדָה בָּהּ, אִסּוּר לוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן אֲפִילוֹ אִם מַחֲמַת כֵּן יָמוֹת בַּחֲלוּיָו.

מְבִיאָה הַגְּמָרָא דְּרִשּׁוֹת נוֹסְפוֹת בְּעִנִּין זֶה: כִּי אָתָּא - כְּאִשֶּׁר בֵּא רַבִּין מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְבָבֵל, אָמַר בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, בְּכָל -עַל יְדֵי כָּל הָאִיסוּרִים] מִתְּרַפְּאִין, חוּץ מִעַל יְדֵי עֲבוּדָה זֶרָה, וְגַלְוֵי עֲרִיּוֹת, וְשִׁפְיָכוֹת דְּמִיָּם. וּמְבִאֲרַת הַגְּמָרָא מֵהִיכֵן נִלְמְדוּ הַלְכוֹת אֵלּוּ, דִּין זֶה שְׁאִין מִתְרַפְּאִים עַל יְדֵי עֲבוּדָה זֶרָה, הֵא דְאָמְרֵן - הִרִי זֶה נִלְמַד מֵהַפְּסוּק שֶׁהוּבָא לְעִיל, שְׁנֵאמַר 'בְּכָל נַפְשְׁךָ', וְהַמִּתְרַפֵּא בְּעֲבוּדָה זֶרָה נִרְאָה כְּמוֹדָה בָּהּ. גַּלְוֵי עֲרִיּוֹת וְשִׁפְיָכוֹת דְּמִיָּם, מֵאִי הִיא - מֵהִיכֵן נִלְמַד שְׁאִסּוּר לְהַתְרַפֵּא עַל יְדֵי אִיסוּרִים אֵלּוּ, דִּתְנִיָּא בְּבֵרִיתָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר, נֵאמַר בְּפֶרֶשֶׁת נַעֲרָה הַמְּאוּרְסָה (דְּנִיס כז כז-כז) 'וְאִם בִּשְׁדָּה יִמָּצֵא הָאִישׁ אֶת הַנַּעֲרָה הַמְּאוּרְסָה וְהִחֲזִיק בָּהּ הָאִישׁ וְשָׁכַב עִמָּהּ וּמֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר שָׁכַב עִמָּהּ לְבִדּוֹ, וְלַנַּעֲרָה לֹא תַעֲשֶׂה דְּבַר אֵין לַנַּעֲרָה חֲטָא מוֹת כִּי כֹּאֲשֶׁר יִקּוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וְרֵעֵהוּ נָפַשׁ בֶּן הַדָּבָר הַזֶּה, כִּי בִשְׁדָּה מִצָּאָה צִעָקָה הַנַּעֲרָה הַמְּאוּרְסָה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ, וְלִכְאוּרָה קֶשֶׁה, וְכִי מִחַ עֲנִין רוֹצֵחַ אֲצֵל נַעֲרָה מְאוּרְסָה, וְאֵין לוֹמֵר שִׁישׁ לָנוּ לְלַמּוֹד מֵהַנִּרְצָח שְׁאִין לַנַּעֲרָה זֶה עוֹנֵשׁ, שֶׁהִרִי כְּבֵר נֵאמַר בְּפִירוּשׁ 'וְלַנַּעֲרָה לֹא תַעֲשֶׂה דְּבַר', אֲלֵא חֲרִי זֶה בָּא לְלַמֵּד - הִבִּיאָה הַתּוֹרָה אֶת עֲנִין הַרוֹצֵחַ בְּאוֹפֵן שֶׁנִּרְאָה שְׁבֵא לְלַמֵּד עַל נַעֲרָה הַמְּאוּרְסָה, וְנִמְצָא לָמֵד - וּבִאֲמַת יֵשׁ לְלַמּוֹד מִנַּעֲרָה הַמְּאוּרְסָה דִּין לְגַבֵּי רוֹצֵחַ, וְדִימַתָּה אוֹתָם הַתּוֹרָה זֶה לְזֶה כְּדִי שֶׁנִּלְמַד מִכָּל אֶחָד דִּין עַל חֲבִירוֹ, מִקִּישׁ - מִדְּמָה הַפְּסוּק אֶת הַרוֹצֵחַ לַנַּעֲרָה מְאוּרְסָה, לוֹמֵר לָךְ, מִחַ נַעֲרָה מְאוּרְסָה, שְׁרֹדֵף אַחֲרֶיהָ אָדָם לְאוֹנוּסָה, נִתֵּן לְהַצִּילָה בְּנַפְשָׁהּ - מוֹתֵר לְהוֹרְגוֹ כְּדִי לְהַצִּילָה [שֶׁהִרִי נֵאמַר 'צִעָקָה הַנַּעֲרָה הַמְּאוּרְסָה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ', וּמִשְׁמַע שֶׁאִם הִיא לֹא מוֹשִׁיעַ, הִיא רְשָׁא לְהַצִּילָה בְּכָל דֶּרֶךְ שֶׁהוּא יִכּוֹל, וְאֲפִילוֹ עַל יְדֵי הַרִיגַת הַרוֹדֵף], אִם רוֹצֵחַ הַרוֹדֵף אַחֵר אָדָם לְהוֹרְגוֹ, נִתֵּן לְהַצִּילָה בְּנַפְשָׁהּ - יֵשׁ לְהַצִּיל אֶת הַנֶּרֶדֶף בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל הַרוֹדֵף, עַל יְדֵי הַרִיגָתוֹ. וּמִקִּישׁ - מִדְּמָה הַפְּסוּק אֶת דִּין נַעֲרָה מְאוּרְסָה לְרוֹצֵחַ, לְלַמּוֹד מִרוֹצֵחַ דִּין הַנוֹגֵעַ לַנַּעֲרָה הַמְּאוּרְסָה, מִחַ - כֶּשֶׁם שְׁרוֹצֵחַ - אָדָם שֶׁמְכִרְחִים אוֹתוֹ

רי"ף מבואר - מסכת פסחים - פרק ב

לרצוח יהודי, יתרגו ואל יעבדו [ולהלן יבואר מהיכן לומדים זאת], אף נערה מאורסה, שהיא אשת איש, אם רוצים להורגה אם לא תחטא אם אדם אחר, תהרג, ואל תעבדו איסור זה [והיינו אם היא צריכה לעשות מעשה, אבל אם נעשה בה מעשה בעל כורחה אינה צריכה למסור עצמה למיתה].

מבררת הגמרא, ורוצה גופיה מנא לן - מנין אנו יודעים דין זה ברוצח עצמו, שאסור לאדם להרוג יהודי אחר אפילו אם מחמת כן יהרגוהו. משיבה הגמרא, סברא הוא, ואין צורך בפסוק כדי ללמוד, כי החוץ דאיתא לקמיה דרבא - כמו המעשה שהיה באותו אדם שבא לפני רבא, אמר ליה אותו אדם לרבא, אמר לי כרי דוראי - אמר לי מושל עירי, זיל קטליה לקלניא - לך והרוג יהודי פלוני, ואי לא, קטלינא לך - ואם לא תעשה כן, אהרוג אותך, אמר ליה רבא, [לקטלך ולא תקטליניה] - מוטב שיהרוג אותך ולא תהרוג אתה יהודי, והטעם לכך, שהרי לא אמרה תורה ש'פקוח נפש דוחה את כל התורה' אלא משום שחביבה נפשו של יהודי לפני ה', ומוטב שתיעשה עבירה ותינצל נפשו של אדם מישראל, אבל כאן הרי בכל מקרה תאבד נפש מישראל, או של אותו אדם או שלך, ואם כן מאי חזית דדמא דידך סומק טפי - מנין לך שדמך אדום יותר, דילמא דמא דהאי סומק טפי - שמא דמו של אותו אדם אדום יותר, כלומר, מנין לך שנפשך חביבה לפני ה' יותר מנפשו של אותו אדם, שמא נפשו חביבה יותר, ואם כן אם תהרגנו נמצא שגם נעשתה עבירה וגם אבדה נפש מישראל, ואם לא תהרגנו, אמנם תאבד נפשך אך לא תיעשה עבירה.

מביאה הגמרא מעשה בענין פקוח נפש: מר בר רב אשי, אשכחיה לרבינא - מצאו לרבינא דקא שית לה לברתיה בגוהרין דערלה - שהיה מושח את בתו בשמן של זיתי בוסר קטנים של ערלה, לרפאותה, ופירות ערלה הרי אסורים בהנאה. אמר ליה מר בר רב אשי, אימור דאמור רבנן - מה שאמרו חכמים 'בכל מתרפאים', היינו בשעת הסכנה, אבל שלא בשעת הסכנה, אלא בחולי סתם, מי אמור - וכי אמרו שהדבר מותר, וכיצד אתה מרפא את בתך באיסורי הנאה. אמר ליה רבינא, האי אישתא צמירתא - מחלה זו של קדחת שיש לבתי, בשעת הסכנה דמא - הרי זו מחלה שיש בה סכנת נפשות, והדבר מותר.

לשון אחרת במעשה זה: ואיבא דאמרי דהכי קאמר ליה - ויש אומרים שכך אמר לו, מידי דרף הנאתו קא עבידנא - וכי משתמש אני בפירות אלו דרך הנאתו, והרי הדרך היא להוציא את השמן מהזיתים לאחר הבשלתם, ואילו אני משתמש בהם כשהם בוסר והפסולת מעורבת בשמן, ומהתורה הדבר מותר, ואף שחכמים גזרו בזה איסור, במקום חולי לא גזרו אף כשאין סכנה בדבר.

הגמרא דנה עתה בענין זה של הנאה מאיסור שלא כדרך הנאתו: אמר אביי, הכל מודים בכלאי הכרם, האסורים בהנאה, שזוקין עליהם משום הנאה אסורה אפילו אם נהנה מהם שלא בדרך הנאתו, והטעם לכך, דלא פתיבה בהו אכילה - כיון שלא נאמרה בהם לשון 'אכילה', אלא נאמר בהם (דכ"ס כ"ט) 'לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם', ולמדו חכמים מלשון 'פן תקדש המלאה' שאין להנות מהכלאיים אלא לשורפם [וכאילו לשון 'תקדש' מורכבת מהמילים 'תוקד' אש', ו'פן' הוא לשון איסור 'לא תעשה', שאם יגדלו הכלאיים יחד, תצטרך לשורפם], וכיון שכך יש ללמוד שכל הנאה אסורה, ואפילו כשאין זו דרך הנאה רגילה [ואילו בשאר איסורי תורה שלומדים את איסור ההנאה מלשון 'לא יאכל', האיסור הוא רק בדרך הנאה].

הגמרא דנה עתה בענין הנאה אסורה שנהנה ממנה האדם שלא מרצונו: איתמר - נשנתה מחלוקת זו בבית המדרש, הנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו, כגון שהיה מהלך למקום לצורך מסוים, והריח שם שלא מרצונו

רי"ף מבואר - מסכת פסחים - פרק ב

ריח קטורת של עבודה זרה, אֲבִי אָמֵר, מוֹתֶרֶת, ואינו צריך לפרוש ממנה, וְרָבָא אָמֵר, אֲסוּרָה. מבארת הגמרא את האופנים השונים בנידון זה, ובמה נחלקו: אֲפֻשָּׁר - אם יש לו אפשרות להמנע בקלות מהנאה אסורה זו, וְקָא מְכַוֵּין - והוא מתכוין ליהנות ממנה, או אפילו באופן דלֵא אֲפֻשָּׁר - שאין לו אפשרות להמנע מהנאה זו אלא על ידי טירחה רבה (כ"ט), וְקָא מְכַוֵּין - והוא מתכוין ליהנות, בְּזֵלִי עֲלָמָא לֹא פְלִיגִי דְאָסוּר - לדברי הכל הדבר אסור, כיון שכוונתו ליהנות. ואם לֹא אֲפֻשָּׁר וְלֹא קָא מְכַוֵּין - אין לו אפשרות להמנע בקלות מהנאה זו, וגם אינו מתכוין ליהנות, בְּזֵלִי עֲלָמָא לֹא פְלִיגִי דְשִׁירִי - לדברי הכל הדבר מותר, שהרי אינו מתכוון כוונה אסורה, ויש לו טורח גדול להמנע מכך. כִּי פְלִיגִי - ומחלוקתם היא באופן דְאֲפֻשָּׁר - שיכול האדם להמנע בקלות מהנאה זו, וְלֹא קָא מְכַוֵּין - אך אינו מתכוון ליהנות, וכגון שיש ריח של עבודה זרה, ואינו מתכוון ליהנות ממנו, שלדברי אביי רשאי הוא להשאיר במקומו, ולדברי רבא צריך הוא להתרחק משם למקום שלא יריח ולא יהנה.

מביאה הגמרא לשון אחרת במחלוקת זו: אִיבָא דְאָמְרִי - יש המבארים מחלוקת זו באופן אחר, אם אֲפֻשָּׁר וְלֹא קָא מְכַוֵּין, חֵינְנוּ פְּלוּגְתָּא - זו היא מחלוקתם דְרַבִּי שְׁמַעוֹן וְרַבִּי יְהוּדָה, שנחלקו לגבי הלכות שבת בדבר שאינו מתכוון, כגון שגורר ספסל על גבי קרקע, ואינו מתכוון ליצירת החרץ [שזו מלאכת חורש], לְרַבִּי יְהוּדָה דְאָמֵר לגבי שבת דְדָבָר שְׁאִין מְתַכּוֹן אָסוּר, אף כל אופן שנהנה האדם בעל כרחו ויכול הוא להמנע מהנאה זו, אף שאינו מתכוון ליהנות, הדבר אָסוּר. וְלְרַבִּי שְׁמַעוֹן דְאָמֵר דְבָר שְׁאִין מְתַכּוֹן מְתָר, אף דבר זה מְתָר, כיון שאינו מתכוון לכך, אף שיכול הוא להמנע לגמרי מההנאה, ובודאי לא נחלקו אביי ורבא במחלוקת תנאים זו. כִּי פְלִיגִי - ומחלוקת אביי ורבא היא באופן דְלֵא אֲפֻשָּׁר וְקָא מְכַוֵּין - שאין לו אפשרות להמנע בקלות מהנאה זו, אך הוא מתכוון להנות מכך, אֲבִי אָמֵר, מְתָר, וְרָבָא אָמֵר, פּוֹסֵק הֲרִי"ף אֵת הַהִלְכָה, וְיִימָא לֹן בְּרָבָא - ומקובל בידינו שהלכה כרבא, ולכן אסור לאדם לשהות במקום שבאה אליו הנאה אסורה, והוא מתכוין להנות, אף אם הדבר כרוך בטירחה גדולה.

שנינו במשנה לגבי חמץ לאחר זמן איסורו וְלֹא יִסֵּק בּוֹ תַנּוּר וְכִירִים. הגמרא דנה עתה בדינו של תנור שהוסק באיסורי הנאה: תַנּוּר רַבָּנָן בְּבִרְיָתָא, תַנּוּר, שְׁהִסִּיקוּ הָאָדָם בְּקִלְיָי פִירוֹת עָרְלָה, אוּ בְקִשְׁיִן שֶׁל תְּבוּאָה שֶׁהִיא מְבֻלָּאֵי הַכֶּרֶם, שדברים אלו אסורים בהנאה, אם היה התנור חָדָשׁ, שנעשית גמר מלאכתו באותו היסק, יִתֵּן - יש לנתצו ולשוברו, כיון שגמר מלאכתו נעשה על ידי דבר האסור בהנאה, וממילא בכל השימושים שישתמשו בו בעתיד ייהנו מאיסור הנאה זו, ואין דרך להכשירו [ואף שבשימושים הבאים יסיקו אותו בעצי היתר, ונמצא שנהנה מהנאת היתר והנאת איסור יחד, סובר התנא של ברייתא זו שאף באופן זה הדבר אסור]. ואם היה התנור יָשָׁן שכבר נגמרה מלאכתו בהיתר, אין התנור עצמו נאסר, אך אסור להנות מהיסק זה שהוסק באיסורי הנאה, ולכן יוֹצֵן - יש להמתין לו שיצטנן. אָפָה בּוֹ אֵת הַפֶּת, בתנור חדש ואפילו בעצי היתר, או בתנור ישן שעדיין לא הצטנן מהיסק האיסור, רַבִּי אֱלִימֵלֵךְ הַפֶּת אֲסוּרָה, כיון שנאפתה בחום של עצים האסורים בהנאה, ובאוכלו את הפת נחשב האדם כנהנה מאיסורי הנאה, וְיִחְכְּמוּ אֱלִימֵלֵךְ הַפֶּת מוֹתֶרֶת, כיון שבשעה שנאפתה הפת הרי כבר נשרפו העצים, וכיון שכך אין הנאתם אוסרת את הפת [ולדעת חכמים רק אם עושה מהעצים כסא וכדומה שנהנה מהעצים בשעה שהם קיימים, הרי זו הנאה האסורה]. בְּשִׁלָּה - בישל את הפת עַל גְּבִי גְּחָלִים, שכבר נשרפו העצים לגמרי, דְבָרֵי הַכֹּהֵל הַפֶּת מוֹתֶרֶת, כיון שלאחר שנשרפו ונעשו גחלים הרי אין העצים קיימים בעולם עוד, ואין איסור הנאה מהגחלים שלהם.

רי"ף מבואר - מסכת פסחים - פרק ב

מקשה הגמרא, והתניא בברייתא אחרת, בין תנור חדש ובין תנור ישן, יוצץ - די בכך שייצננוהו מחום היסק האיסור, ושלא כמבואר בברייתא הקודמת, שאם היה זה תנור חדש יש לנתצו.

מתרצת הגמרא, לא קשיא - אין זו קושיא, ואין סתירה בין הבריות, הא דתניא - הבריתא הראשונה, בה שנינו שתנור חדש יתין, כדעת רבי אליעזר היא, דסבר, 'זה וזה גורם' אסור - אם נוצרת ההנאה על ידי היתר ואיסור יחד, כגון תנור זה שנגמרה מלאכתו על ידי עצי איסור, ואפו בו אחר כך פת על ידי עצי היתר, פת זו אסורה, כיון שמעורבת בה הנאה אסורה. והא דתניא - ואילו הבריתא השניה, בה שנינו שדי בכך שהתנור יוצץ, אף שהיה חדש ונגמרה מלאכתו על ידי עצי איסור, כדעת רבנן היא, דסבר - שהם סוברים, 'זה וזה גורם' מתר, וכיון שבבישולים הבאים של תנור זה ישתמשו בעצי היתר, נמצא שתהיה מעורבת הנאת האיסור בהנאה מותרת, והפת מותרת, ולכך אין צורך לנתצו.

פוסק הר"ף: והלכתא, זה וזה גורם, מתר, כרבנן. והכי אסיקנא - וכך היא מסקנת הסוגיא במסכת עבודה זרה בפסקי כל העלמים (מט.), בענין זרעין תחתיה [תחת צל עבודה זרה] וירקות בימות הגשמים, שלדעת רבי יוסי הדבר מותר בין בימות החמה ובין בימות הגשמים, ואף שבימות החמה הצל מסייע לירקות בכך שמונע מהשמש להגיע אליהם, וכן בימות הגשמים עלי העץ נושרים ומזבלים את הירקות, ביארה שם הגמרא דרבי יוסי סבר 'זה וזה גורם' מתר, ואמר שם רב יהודה אמר שמואל, הלכה כרבי יוסי,

ואמרין תתם - ועוד הביאה שם הגמרא מעשה, ההיא גינתא דאידיל - מעשה בגינה שזיבלוה בזבל דעבודה זרה, כגון דם פרים שנשחטו לכבודה, שלחה רב עמרם קמיה דרב יוסף - שלח רב עמרם שאלה זו לרב יוסף, כי האי גוונא מאי - מה הדין באופן זה. אמר ליה רב יוסף, הכי [כך] אמר רב יהודה, אמר שמואל, הלכה כרבי יוסי, שזה וזה גורם, מותר.

ולענין תנור שהסיקוהו בעצי איסור ולא הצטנן, שאפה בו את הפת, הלכה כרבי, דאמר שהפת אסורה, ואף שהלכה כרבי יוסי ש'זה וזה גורם' מותר, כאן הפת אסורה, משום דיש שבח עצים בפת, ונחשב הדבר כאילו שבח העצים האסורים נמצא בתוך הפת, והרי היא אסורה, דהא אמר רב יהודה, אמר שמואל, נוסח אחר במחלוקת זו, וכך היה שונה את המחלוקת, רבי אמר הפת מותרת, וחכמים אומרים הפת אסורה, והטעם ששינה שמואל את הגירסא, משום דבבא [שבמחלוקת זו] סבר שמואל דהלכה כרבי, שהפת אסורה ואפילו מחבריו - ואף שהוא חולק על חכמים, המרובים, אפכה ותני לה - לכן היה מהפך ושונה ברייתא זו, כי היכי דתיקום רבנן לאיסורא - כדי שיימצא שחכמים הם האוסרים, ויקבלו את דבריו שההלכה היא שהפת אסורה, שהרי בדרך כלל פוסקים הלכה כחכמים, ולכן יש לנו לפסוק כדברי שמואל, שפת זו אסורה.

מוסיף הר"ף ואומר, הלכה קערוזת וכוסות וצלוהויות, המשמשים לאכילה מתוכן, שפישלן - גמר את מלאכת עשייתם בעצי ערלה, אסור להשתמש בהם, כיון ששבח העצים נמצא בכלים אלו, וההנאה מכלים אלו היא באכילה ושתייה, והשימוש בכלים אלו הוא ללא שיתוף של דבר היתר המסייע במעשה האכילה והשתייה, ונמצא שנהנה מכלי של איסור הנאה. וקדירה נמי אסורה - ואף קדירה שגמרו את מלאכתה על ידי עצים האסורים בהנאה, אסור לבשל בה, ואף שכאשר יבשלו בקדירה יחממו אותה על ידי עצי היתר, ונמצא 'זה וזה גורם', מכל מקום אסור לבשל בה, דקא מקבלה בישולא מקמיה דנתינו עצים דהיתרא - כיון שמניחים בה את המאכל המתבשל קודם שמביאים את עצי ההיתר לצורך הבישול, ונמצא שכבר התחילה ההנאה האסורה לבדה כאשר משתמש בקדירה להניח בה מאכלים, והדבר אסור. כי פליגי - והמחלוקת היא בתנור, שבו מחממים תחילה את התנור בעצי היתר, ונמצא שכאשר יכניסו לתוכו את המאכל להתבשל נוצרת

רי"ף מבואר - מסכת פסחים - פרק ב

ההנאה מתנור של איסור ועצים של היתר בבת אחת, למאן דאמר זה וזה גזרם אסור, המאכל אסור, ולמאן דאמר זה וזה גזרם מתר, מתר, וקנימא לן - ומקובל בידינו להלכה שזה וזה גזרם מתר, כדפרישין - כמו שפירשנו לעיל.

⚡

משנה

חמין של נכרי שעבר עליו הפסח, מתר בהנאה. וחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, אסור בהנאה, וקנס הוא שקנסוהו חכמים, כיון שנאמר (שמות יג ז) 'לא יראה לך חמץ', ואדם זה עבר על האיסור והשהה את החמץ ברשותו, ומחמת כן קנסוהו חכמים ואמרו שייאסר חמצו בהנאה אף לאחר הפסח.

נכרי שהלך את ישראל על חמצו - נתן הישראל לנכרי את החמץ כמשכון עבור הלואה שקיבל מהנכרי, אחר הפסח הרי הוא מתר בהנאה. וישראל שהלך את הנכרי על חמצו, אחר הפסח אסור הוא בהנאה. ובגמרא יבואר באיזה אופן מדובר.

חמין שנפלה עליו מפלת של אבנים, הרי הוא כמבשר, ואין צריך לפנות את המפולת כדי להוציא את החמץ ולבערו. רבן שמעון בן גמליאל אומר, שיעור 'מפולת' לענין חמץ זה הוא כל שאין הכלב יכול לחפש אחריו.

⚡

גמרא

מבארת הגמרא: האי דקתני - מה ששינינו במשנה 'חמין של נכרי שעבר עליו הפסח מתר בהנאה', לאו למימרא - אין לדייק מכך דבאכילה אסור, אלא משום דקא בעי למיתנא - כיון שרצה התנא לומר בסיפא 'חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור בהנאה, תנא נמי - שנה התנא גם לגבי נכרי לשון זו של 'מתר בהנאה', אבל באמת חמין של נכרי שעבר עליו הפסח מתר ואפילו באכילה, ומתניתין - ומשנתנו, כדעת רבי שמעון היא, דאמר, חמין, בין לפני זמנו - משעה שישית ביום י"ד ועד ליל החג, בין לאחר זמנו - לאחר הפסח, אינו עובר עליו בולא בלום - אין איסור לא תעשה באכילתו, ובדין הוא דאפילו של ישראל נמי לאחר הפסח מתר - ומעיקר הדין אף חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח מותר, אלא האי דקתני - ומה ששינינו במשנתנו 'ישראל שעבר עליו הפסח אסור בהנאה', קנסא הוא דקא קנים - קנס הוא שקנסו רבי שמעון, הואיל ועבר עליה [על חמץ זה] ב'בל יראה' ו'בל ימצא', בשעה שהשהה אותו ברשותו בפסח, וכי קא קנים רבי שמעון - ומה שקנס רבי שמעון, היינו רק בעיניה - כשהחמץ נשאר כמות שהוא, אבל על ידי תערובת - אם עירבו במאכלים אחרים, לא קנים, ומותר הוא באכילה. ועל כל פנים, כיון שמשנתנו סוברת כרבי שמעון, שטעם האיסור בחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח הוא רק משום קנס, הלכך - לכן, חמין של נכרי, דלא עבר עליו בבל יראה ובל ימצא, מתר לאחר הפסח אפילו באכילה. פוסק הר"ף: וכן הלכתא - וכך היא ההלכה.

⚡

הגמרא מבארת עתה את דיני חמץ שהתערב במאכלים אחרים: אמר רבא, הלכתא - כך היא ההלכה, חמין בזמנו - בזמן איסורו, והיינו מחצות יום י"ד, בין אם התערב במינו, ובין אם התערב שלא במינו, אסור בהנאה. ומדלא קא יחיב שיעורא למלתיה - ומכך שלא נתן רבא שיעור לחמץ שבתערובת, שמע מינה - יש ללמוד מכך שאפילו במשהו - בשיעור כל שהוא של חמץ, נאסרת כל התערובת, (פ"ב). וחמץ שלא בזמנו, והיינו לאחר הפסח, בין אם התערב במינו ובין אם התערב שלא במינו, מתר באכילה, כרבי שמעון, דהא

רי"ף מבואר - מסכת פסחים - פרק ב

רבי שמעון לא קנים אלא כשהחמץ בטיניה - כמות שהוא, בפני עצמו, אבל על ידי תערובת, לא קנס רבי שמעון.

⋯

אמר רב, קדרות בפסח - קדרות שהשתמשו בהם בחמץ קודם הפסח, ועבר עליהם הפסח, ישכרו - יש לשוברם, ואסור להשתמש בהם לאחר הפסח, כיון שהחמץ הבלוע בהם נאסר מדרבנן כדין חמץ שעבר עליו הפסח, וכשחוזרים ומבשלים בו הרי טעם החמץ נבלע במאכלים המתבשלים, ואוסרים אותו. ואף שהטעם הבלוע בקדירות פגום הוא, שהרי עברו יותר מעשרים וארבע שעות מעת בליעתו, סובר רב שאף נותן טעם לפגם אסור. ושמואל אמר, אל ישכרו - אין צורך לשוברם, כיון שאין טעם החמץ הבלוע בכלי אוסר את התבשילים, אבל משחי להו - אלא משהה האדם את קדרותיו עד לאחר זמנו - לאחר הפסח, ועביר להו - ורשאי לבשל בהם, בין במינו של החמץ ובין שלא במינו.

פוסק הר"ף: וְהִלְכְתָּא בְּתוֹתֵיהּ דְּשִׁמּוּאֵל - וההלכה היא כשמואל, דקאי - שהרי הוא סובר ברבי שמעון, שלא גזרו איסור בחמץ שעבר עליו הפסח אלא כשהוא בעין, ולא על ידי תערובת, וכל שכן שלא גזרו על טעם חמץ הבלוע בכלים.

⋯

הגמרא עוסקת עתה באיסור אפיית פת חלבית או בשרית: תניא בברייתא, אין לשון את העיסה בחלב, ואם לש בחלב, כל הפת בלה אסורה באכילה, והטעם שגזרו איסור זה, מפני הרגל עבירה, כלומר, שמא יטעה האדם ויאכל את הפת עם בשר, ויבא לידי עבירה. פירצא ב - דין דומה לזה, אין טשין את התנור באליה - אסור למרוח את קרקעית התנור בשומן בשרי, כיון שהפת שתיאפה בתנור תהיה בשרית, וחששו חכמים שיטעה ויאכלנה עם חלב, ואם עבר וטש, כל הפת שאפה בתנור זה, בלה אסורה, ואין היתר לאפות פת בתנור זה אלא עד שיפסק התנור ובכך תישרף כל הבליעה של השומן שבתנור. מוסיפה הגמרא: ואי שני להו - אם אפה את הפת בדרך שינוי, ועביר להו בעין תורא - ועשה כל פת בצורת עין השור, שרי - מותר הדבר, דכיון דשני ביה - כי מאחר ואפה את הפת בצורה שונה מהרגילות, מידע ידיע דלחברא עבד להו חבי - ידוע הדבר שעשה כן לשם היכר, שפת זו היא חלבית, או בשרית, דלא ליתו ביה ידי תקלה - כדי שלא יבואו להכשל בהם ולאוכלם עם המין השני, האסור, ולפיכך הם מתירין.

והאי בויכא - וכלי העשוי מרעפים, ואופים ומטגנים בו, דאפי בה חמירא בליה שתא - שאפו בו חמץ במשך כל השנה, אסירא למיפא בה - אסור לאפות בו מצה בפסח, כי אף אם יסיקנו על גבי האש לא יפלט החמץ הבלוע בו, משום דהסקו מבהוץ הוא, ואילו בליעת החמץ היא מבפנים, ואין הבליעה הפנימית יוצאת על ידי היסק אש שבחוץ. ואי מליה גומרי - ואם מילא את הכלי בגחלים, והסקו מבהוץ, שפיר דמי - מועיל הדבר, ומותר להשתמש בכלי לצורך אפיית מצות לפסח.

והני סביני דפסחא - ואותם סכינים של ימות השנה, שרוצה האדם להשתמש בהם בפסח, מגעיל להו ולקתייהו - מגעיל את הלהב יחד עם הקת במים רותחין, ובבלי ראשון שעמד על גבי האש.

אמר רב הונא בריה [בנו] דרב יהושע, עין פרוז - כף עץ שמפוררים עימה חתיכות גדולות שבקדרה לאחר שמסירים אותה מהאש, מגעילו פרותחין, ובבלי ראשון שעמד על גבי האש, אף שכבר הוסר מהאש, כיון דקסבר 'בבולעו כף פולטו', כלומר, כדרך שבה נבלע החמץ בכלי, כך נפלט הוא ממנו, וממילא עץ זה שבולע חמץ המונח בקדירה שהוסרה מהאש, והיינו כלי ראשון, פולטו כשמגעילים אותו במים רותחים העומדים

רי"ף מבאר - מסכת פסחים - פרק ב

בכלי ראשון. [ואף שלפעמים משתמשים בעץ פרור זה כשהקדירה על גבי האש ממש, מכל מקום כיון שעיקר תשמישו הוא לאחר שסילקו את הקדירה מעל גבי האש, אף דרך הכשרתו היא בכלי ראשון, אף שהוסר מעל גבי האש].

מבאר הר"ף עתה את עיקרי דיני הכשרת כלים: נקוט **האי כללא בידך** - תפוס בידך כלל זה, **דמאני דאעא** - כלים של עץ, ו**מני דפרזלא** - וכלים של ברזל ושאר מיני מתכות, ו**בורמי דגללי** - וכלים העשויים מאבן שיש, **דאישתמש בהו חמירא בלה שתא** - שהשתמש בהם האדם לבישול חמץ בכל השנה **בכלי ראשון**, ורוצה להשתמש בהם בפסח, צריה למיגעלינהו - יש להגעילם במים רותחים **בכלי ראשון**. ו**חני דאישתמש בהו** - ואותם כלים שהשתמש בהם האדם **בכלי שני**, כגון קערות שמניחים בהם את האוכל לאחר הוצאתו מהקדירה, ו**כיוצא בהן, כי שדי עליהו** - כאשר מטיל עליהם האדם מים רותחים **בכלי שני**, ו**משחי להו בגווייהו עד דפלטון** - ומשהה אותם שרויים במים הרותחים עד שיפלטו את החמץ הבלוע בהם, **שפיר דמי** - מועיל הדבר להכשירם לפסח.

ומבאר הר"ף את הטעם והמקור לדינים אלו: **דגמרינן להו** - כיון שלומדים דינים אלו מ**גזעילי נכרים** - מהכשרת כלים של גויים הבלועים במאכלות אסורות, **דכתיב בהן** - שאמרה בהם התורה (צמדכ לא כג) **כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהרו** אך במי נדה יתחטא וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים, הרי שלימדה תורה שכל דבר פולט את האיסור הבלוע בו לפי הדרך שבה בלעו, אם בלעו על ידי אש פולטו באש, ואם בלעו על ידי מים פולטו על ידי מים, והוא הדין לפליטת החמץ שבכלים, כדי להכשירם לפסח.

הרי"ף מביא עתה את סוגיית הגמרא במסכת עבודה זרה (עה): בענין אופן הכשרת כלי מאכל של גויים: **תנו רבנן** בברייתא, **הלוקח כלי תשמיש של מאכל מן הנכרים**, אם אלו **דכרים שלא נשתמש בהן הגוי כל עקר** - כלל, **מטבילין**, כדי להוציאן מטומאת הגוי לקדושת ישראל (יורסלמי פ"ה הט"ו), **והן טהורין**, ומותרים בשימוש. **דכרים שנשתמש בהן הגוי על ידי צונן, כגון בוסות, וצלוחיות** [-בקבוקים] **וקיתניות** [-וכדים], **מדיחין במים קרים**, ו**מטבילין**, **והן טהורין**. **דכרים שנשתמש בהן על ידי מים חמין, כגון יורות** - סירים, **וקומקומסין** - קומקומים, ו**מחמי חמין** - כלים שמחממים בהם מים חמים, **מגעילין במים חמים**, ו**מטבילין**, **והן טהורין**. **דכרים שנשתמש בהן על ידי האור** - באש ממש, **כגון שפודין ואסקלאות**, שצולים בהם מאכלים על גבי האש, **מלבנן באש**, ו**מטבילין**, **והן טהורין**.

מוסיפה הגמרא ומבארת: וסירים אלו שיש להכשירם במים רותחים, **ביצד מגעילין**. **אמר רב הונא**, **מניח יורה קטנה לתוך יורה גדולה מלאה מים רותחים**, כדי שתהא היורה הקטנה מוקפת מכל סביבותיה במים רותחים. שואלת הגמרא, **ויורה גדולה שיש צורך להגעילה**, ואין יורה גדולה ממנה, **מאי עביד לה** - מה עושה לה האדם כדי להגעילה, והרי אין כלי שניתן להכניסה לתוכו. משיבה הגמרא, **תא שמע** - בא ושמע תשובה לשאלה זו ממעשה שהיה, **דהחיא יורה דהיה בי רב עקיבא** - מעשה ביורה שהיתה בבית רב עקיבא, והיתה טעונה הגעלה, **אחדר לה לישא אפומא** - הקיף את שפתה העליונה בבצק, מעל גובה שפתה, ו**מליא מיא** - ומילא את היורה במים, **וארתח** - והרתח אותה באופן זה, כך שיעברו המים את שפת היורה ולא יישפכו החוצה. **אמר רבא**, ששמע מעשה זה, **מאן חכים למעבד הכי** - מי הוא שיכול לעשות מעשה חכם כזה, **אלא רב עקיבא**, **דנברא רבא הוא** - שאדם גדול הוא, ו**נקבר** - וסבר בדעתו, הרי בשימוש הרגיל אין ממלאים את היורה על גדותיה, אלא שלפעמים ניתזים ניצוצות של מים רותחים על שפת היורה, ואם כן, **בבולעו כף**

רי"ף מבואר - מסכת פסחים - פרק ב

פולטו, מה בולעו בניצוצות - כשם שכלי זה בלע איסור רק על ידי ניצוצות של מים רותחים שניתזו עליו לפעמים, אף פולטו בניצוצות - כך תפלוט שפת הכלי את הבליעה שיש בה על ידי ניצוצות של מים רותחים שמגעילים בהם את היורה, וכשם שבעת בליעת האיסור לא היתה היורה כולה מונחת בתוך יורה אחרת הגדולה ממנה, כך בעת ההגעלה אין צורך להניחה בתוך יורה אחרת, אלא די בכך שינתזו ניצוצות מהמים הרותחים על שפת הקדירה.

מוסיף הר"ף: וְהָיָה מִיָּלִי - ודין זה, שניתן להקיף את שפת היורה בבצק, הוא בְּשֵׁאֵר יָמוֹת הַשָּׁנָה, שרוצה האדם להגעיל את הכלי מבליעת איסור שיש בו, אֲבָל בְּפֶסְחָא, שרוצה להגעילו מאיסור חמץ הבלוע בו, דְּאִסִּיר לְמַעַבְדַּר בְּלִישָׁא - שאסור לעשות כן עם בצק, שהוא עצמו חמץ, עָבִיד לָהּ גְּדֻלָּתָא דְּטִיבָא - מקיף את היורה בשפה של טיט, וּמִתְּחִלָּה לָהּ - ומרתיח אותה עם המים שבה, כדי להגעיל אותה עם שפתה העליונה.

הרי"ף חוזר עתה לסוגיית הגמרא במסכת זו, בענין הכשרת כלים לפסח: בָּעֵז מִיָּנִיה - שאלו בני הישיבה שאלה זו [במרימר], הֲיָי מֵאֲנִי דְּקִינָא - כלים אלו של חרס, המצופים בעופרת, שהשתמשו בהם כל השנה בחמץ, מִהוּ לְאִשְׁתַּמְשֵׁי בְּהוּ בְּפֶסַח - האם ניתן להכשירם ולהשתמש בהם בפסח. וביארו את ספקם, יְרוּקֵי - כלים אלו שהעופרת שמצפה אותם מעורבת ב'צריך', ומחמת כן יש להם מראה ירוק, לֹא תִיבָעֵי לָהּ - אין ספק בדבר, דְּיֹדְאֵי אִסְרֵי - שבודאי אסורים הם בפסח ואין דרך להכשירם, כיון שה'צריך' המעורב בעופרת בולע הרבה (פסקי ר"ף 7). כִּי תִיבָעֵי לָהּ - אמנם יש להסתפק בחיורי ואִיכְמֵי - בכלים שהעופרת שבהם לבנה או שחורה, ואף בכלים אלו, חִיכָא דְּאִית בְּהוּ קְרִטְפָּנִי - באופן שיש בהם בקעים וסדקים, לֹא תִיבָעֵי לָהּ - אין מקום לספק זה, דְּיֹדְאֵי אִסְרֵי, כיון שהחמץ נבלע בחרס דרך אותם סדקים, ואינו יוצא, כִּי תִיבָעֵי לָהּ - ואופן הספק הוא דְּשִׁיעֵי - כאשר כלים אלו חלקים לגמרי, מֵאִי - מה דינם, האם דינם ככלי חרס שאין להם תקנה והכשרה, או שכיון שהם מצופים במתכת דינם ככלי מתכות, שניתן להכשירם על ידי הגעלה.

אָמַר לָהּ מְרִימַר, חִזְיָא לָהּ - ראיתי לאותם כלים, דְּמִדְּיִיתִי - שלאחר שמבשלים בהם הם פולטים משקים מדפנותיהם החיצוניות, וּמִדְּמִדְּיִיתִי וְדֹאֵי בָּלְעֵי - ומכך שהם פולטים עד דופןם החיצון הרי זו ראייה שבודאי בלעו משקים אלו ממה שהתבשל בהם, ובליעה חזקה היא זו העוברת עד הצד החיצוני של הכלי, והרי זה כבליעת כלי חרס, וְהַתּוֹרָה הַעֲיִדָה עַל כָּלִי חָרָס שְׂאִינוּ יוֹצֵא מִיָּדֵי דְּפִי לְעוֹלָם - שלעולם אינו פולט לגמרי את הבלוע בו, שנאמר (ויקרא ו' כ"א) 'וְכָלִי חָרָס אֲשֶׁר תִּבְשַׁל בּוֹ יִשָּׁבֵר', הרי שאין לו תקנה, וממילא אף כלים אלו, כיון שהם בלועים בחמץ, אין דרך להכשירם לפסח.

המשיכו והקשו בני הישיבה למרימר, וּמֵאִי שָׁנָא חִכָּא - במה שונה דין זה האמור כאן, מִהָדִין האמור גַּבִּי יִין נֶסֶךְ, דְּדִרְשׁ מְרִימַר, כִּי קִינָא, כִּי יְרוּקֵי כִּי אִיכְמֵי וּכִי חִיורי - בין אם הם ירוקים, שחורים או לבנים, שהשתמשו בהם לשתיית יין נסך, שָׂרוּ - מותרים הם לשימוש ליין כשר. אָמַר לָהּ - השיב להם מרימר, זֶה - כלי זה שדנו בו לגבי הכשרתו לפסח, תִּשְׁמִישׁוֹ עַל יְדֵי חֲמִין, והרי הוא בולע את החמץ, ואי אפשר להכשירו. וְזֶה - ואילו כלי ששותים בו יין נסך, תִּשְׁמִישׁוֹ עַל יְדֵי צוּזָה, וכיון שאינו בולע, די בהדחתו במים קרים וניתן להשתמש בו לשתיית יין כשר.

מוסיף הר"ף: הֵאֵי דְּדִרְשׁ מְרִימַר - דין זה שאמר מרימר במסכת עבודה זרה לְעֵנֵין יִין נֶסֶךְ, דְּקִינָא יְרוּקֵי שָׂרֵי - שמותר להשתמש בכלי זה של חרס המצופה בעופרת ירוקה, לִית הִלְכָתָא בְּתִיבָה - אין הלכה כמותו, דְּקִינָא לָן - כיון שאנו פוסקים הלכה כְּרַב זְבִיד, דְּאָמַר, יְרוּקֵי אִסְרֵי - כלים אלו המצופים בעופרת ירוקה אסורים

רי"ף מבואר - מסכת פסחים - פרק ב

בשימוש, משום דמצינן - כיון שיש בעופרת שבו 'צריך', והוא בולע ביותר, ואפילו על ידי צונן, ויכבד ברינא לה - וכבר ביררנו הלכה זו במסכת עבודה זרה. ודקא מקשינן קא - [מדמרינא] - ומה שהקשו מדברי מרימר לגבי כלים של יין נסך, לאו מירוי קא מקשינן - אין הקושיא מכלים ירוקים, שהם באמת אסורים [וכפי שאמר מרימר לגבי פסח, שכלים אלו אסורים], אלא מחיורי ואוכמי קא מקשינן - אלא הקושיא היא מכלים שחורים ולבנים, שבהם אנו מתירים בין נסך לכל הדעות, ואוסרים לגבי חמץ בפסח [ולגבי זה תירץ מרימר שיש חילוק בין בליעה שעל ידי חמין לבין בליעה שעל ידי צונן].

דין נוסף בענין בליעת כלי חרס והכשרתם לפסח: אמר רב חנן בר רב יצחק, אמר רב חייה בר אשי, אמר שמואל, כל כלי חרס שנשתמש בהן חמין בצונן, מתיר להשתמש בהן לצורך מצה בפסח בצונן, חוץ מבית שאור - כלי שמניחים בו 'שאור' שמשתמשים בו להחמץ עיסות אחרות, הואיל והמוצץ קשה, ובולע ופולט אף בצונן, אסור להשתמש בו בפסח כלל, ואפילו בצונן.

מוסיפה הגמרא: אמר אביי, ובית הרפת - כלי שמניחים בו חרוסת, שהוא תבשיל העשוי מחומץ, ויש בו קמח, בבית שאור שהמוצץ קשה דמי - הרי דינו כ'בית שאור', כיון שמחמת חריפותו הוא נבלע בכלי, ואף שהשתמשו בו כל השנה בצונן, אסור להשתמש בו בפסח אפילו בצונן.

אמר רבא, הני אנני דמחוזא - אותם עריבות של העיר מחוזא, העשויות חרס, הואיל ותדירי למילש בהו חמירא - כיון שלשים בהם בקביעות עיסות חמץ, ומשחי בהו חמירא - ומשהים בהם את אותם עיסות חמץ, בבית שאור שהמוצץ קשה דמי - דינם דומה ל'בית שאור', שמחמת חמיצותו המרובה נבלע טעמו בכלים אף כשהוא צונן, ואסור להשתמש בהם בפסח אפילו בצונן. ואף על גב דרייחן - שהם מרווחות, ושלטי בהו אוירא - והאזיר שולט בהם, מכל מקום אסירי - אסורות הן. אומר הר"ף: והאידינא - ועתה, בזמנינו, נהוג עלמא דלא לאשתמושי בפסחא - נוהגים העולם שלא להשתמש כלל בפסח במאני דפחרא עתיקי - בכלי חרס 'ישנים', שכבר השתמשו בהם חמץ, אפילו בצונן, ואפילו בסתם חמץ שאינו בית שאור או בית חרוסת, אלא בחדתי - בכלי חרס חדשים, ושפיר דמי - ומנהג טוב וראוי הוא.

❧

משנה

הרי"ף מביא עתה את דברי המשנה שהובאה לעיל, ומוסיף בה את הביאורים שהובאו בגמרא: נכרי שהלוח את ישראל על המצו - נכרי שהלוח לישראל ממון, ונתן לו הישראל חמץ כמשכון על ההלואה, אחר הפסח מתיר בהנאה. ומבואר בגמרא שדין זה הוא רק כגון שהריינו אצלו - שהפקיד הישראל את החמץ הממושכן ביד הנכרי, ואמר לו הישראל לנכרי, קני לך מעכשיו אי לא מיתניא לך זוזי מנאן עד יום פלוני - אם לא אביא לך את מעות פרעון החוב עד תאריך מסוים, תקנה מעכשיו את החמץ [ואפילו אם אותו זמן הוא לאחר הפסח], ועבר אותו זמן ולא פרעו, קנה הנכרי את החמץ למפרע קודם הפסח, ומותר הוא לאחר הפסח. ואי לא אמר ליה הישראל קני לך מעכשיו, לא קני ליה נכרי - אין הנכרי קונה את אותו חמץ למפרע, וקם ליה ברישיתיה דישאראל - ונמצא שהיה החמץ בפסח ברשות הישראל, ואסיר - ואסור הוא בהנאה לאחר הפסח. פוסק הרי"ף, וכן הלכה.

❧

עוד שנינו במשנה, חמין שנפלה עליה מפלת, חרי הוא במבצר. אמר רב חסדא, ומכל מקום, מדרבנן, צריך שיבטל את החמץ בלבד, כיון שיש לחשוש שבאמצע הפסח יפנו את המפולת, ונמצא שעובר על החמץ ב'בל

רי"ף מבואר - מסכת פסחים - פרק ב

יראה' ו'בל ימצא' [מה שנקטה הגמרא לשון לבטל 'בליבו' אין הכוונה שלא יוציא את הדברים בשפתיו כלל, שאם כן יהיו אלו 'דברים שבלב' שאינם מועילים, אלא הכוונה שאינו צריך להשמיע לאוזניו].

❧

עוד שנינו במשנה, רבן שמעון בן גמליאל אומר, שיעור מפולת שאין צורך לבער את החמץ שתחתיה, הוא כל שאין הכלב יכול לחפש אחריו. תאנא בברייתא, ובמה הפישת הכלב - כמה הוא העומק שעד שם יכול הכלב לחפש, עד שלשה טפחים, ולכן אם היתה המפולת שלשה טפחים או יותר, אינו צריך לבער.

❧

משנה

משנתנו מבארת עתה מאילו מינים ניתן לאפות מצות לקיום מצוות אכילת מצה בליל פסח, שיש חיוב מהתורה לאכול מצה: אלו דברים [-אלו מיני תבואה] שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח, אם אפה מהן מצה, בחטים, ובשעורים, ובכסמין, ובשבלת שועל, ובשפון, ובגמרא יבואר מדוע דוקא מינים אלו כשרים למצות. ויוצאין ידי חובת מצה במצת דמאי, העשויה מתבואת עם הארץ, שאין ידוע אם הפריש ממנה מעשרות כדן, ואסור מדרבנן לאוכלה קודם שיפריש ממנה מעשרות, ומכל מקום יוצא בה ידי חובתו, כיון שהוא יכול להפקיר את כל נכסיו ולהיות עני, והתירו חכמים לעניים לאכול דמאי, ובמעשר ראשון שנמלה תרומתו - שהופרשה ממנו תרומת מעשר, ובמעשר שני [אף חוץ לירושלים] ובחמץ שנפדו, ויצאו לחולין. והכהנים יוצאים ידי חובתם במצה העשויה מעיסת חלה, ובתרומה, שהם רשאים לאוכלם.

אבל לא יוצאים ידי חובה במצה של טבל - תבואה שלא הופרשו ממנה תרומות ומעשרות [ואף הכהנים, שלאחר ההפרשה יהיו מותרים גם בתרומה וגם בחולין, אסורים באכילת טבל], ולא במעשר ראשון שלא נמלה תרומתו - שלא הופרשה ממנו תרומת מעשר, ולא במעשר שני מחוץ לירושלים, ובחמץ שנפדו, וקדושים הם. כיון שבכל אלו יש איסור באכילתם, והרי זו 'מצוה הבאה בעבירה', שאין יוצאים בה ידי חובה. חלות תורה ודקדוקי נזיר, שחלקן נעשות ללא חימוץ, ובא לאוכלם לשם מצוה בליל פסח, אם עשאן לעצמו, שהיה חייב להביא קרבן תודה או נזיר, ואפה מצות אלו לצורך כך, ובסוף לא השתמש בהם לשם קרבנו, אינו יוצא בהן ידי חובת אכילת מצה בליל פסח, כיון שצריך לאפות את המצה לשם מצוות אכילת מצה, ולא לשם דברים אחרים, שנאמר (שמות יז) 'ושמרתם את המצות', שתהא המצה משתמרת לשם מצוה זו. אבל אם אפאן כדי למכור אותן בשוק לאחרים החייבים בקרבנות אלו, ונותרו בידו, יוצא בהן ידי חובתו בפסח, כיון שחשב מתחילה שאם לא יקנו ממנו בני אדם את המצות לשם קרבן תודה או נזיר, ישתמש בהם לשם מצת מצוה, בליל פסח.

❧

גמרא

שנינו במשנה, 'אלו דברים שאדם יוצא בהם ידי חובתו בפסח, בחטים ובשעורים ובכוסמין ובשיבולת שועל ובשיפון'. הגמרא מבארת את עניינם של חמשת מיני דגן אלו: תאנא בברייתא, בכסמין, הם מין חטין. שבלת שועל ושפון, הם מין שעורים [והנפקא מינה מכך היא לענין הפרשת חלה, שעיסות ממינים שונים אינם מצטרפות לשיעור חיוב הפרשת חלה, והשמיעה לנו הברייתא שכוסמין וחיטין הם מין אחד, ושעורים ושבולת שועל ושיפון הם מין אחד]. ומבארת הגמרא מה הם מינים אלו, 'בכסמין' הוא המין המכונה גולגל. 'שפון' היינו דשירא. 'שבלת שועל' היינו שבולי תעלא.

רי"ף מבואר - מסכת פסחים - פרק ב

הגמרא מבררת עתה את דין המצה העשויה ממינים שלא הוזכרו במשנתנו: מדייקת הגמרא, משמע מלשון המשנה דהני - חמשת מיני דגן המוזכרים במשנתנו, אין - אכן יוצאים בהם ידי חובת מצה, אבל מצה העשויה מארז ודחן, לא יוצאים בה ידי חובה, מנא הני מילי - מהיכן נלמד דין זה. מבארת הגמרא, אמר רבי שמעון בן לקיש, וכן תאנא רבי רבי ישמעאל - וכן נשנתה הברייטא בבית מדרשו של רבי ישמעאל, וכן תאנא רבי רבי אליעזר בן יעקב, דאמר קרא - לפי שכן נאמר בפסוק (דברים טז ג) 'לא תאכל עליו חמין, שבעת ימים תאכל עליו מצות', ומכך שכתבה התורה באותו פסוק את מצוות אכילת מצה יחד עם איסור אכילת חמץ, יש ללמוד מכך שרק דברים הפאים לידי חמין, והיינו חמשת מיני דגן המוזכרים במשנתנו, אדם יוצא בהן ידי חובתו במצה, אם שמרם שלא יחמיצו ואפאם מצות, יצאו מינים אלו, והיינו אורז ודחן, שאינן באין לעולם לידי חמין, אלא אם משהים אותם זמן רב הם באים לידי פרהון, שאין יוצאים בהם ידי חובת מצה.

הגמרא דנה עתה בדין מצה עשירה: אמר רבא בר בר חנה, אמר רבי שמעון בן לקיש, עיפה שנלושה ביין ושמן ודבש, כלומר, באחד ממינים אלו, אין חיבין על המוצה כרת [אבל יש לה דין חמץ מדרבנן, ואסור לאוכלה]. מאי טעמא - ומה טעמו דרבי שמעון בן לקיש בדין זה, כיון דהרי להו - שמשקים אלו הם מי פירות, ומי פירות אין מהמיצין.

מביאה הגמרא מחלוקת תנאים בנידון זה: תנא בברייתא, אין לשין בפסח את העיפה ביין ושמן ודבש, כי אף שאינה מחמיצה לגמרי להתחייב כרת על אכילתה, מכל מקום אותה החמצה מועטת שהיא מחמיצה [ומחמת כן אסורה מדרבנן], ממהרת לבא יותר מהחמצה רגילה, ולכן אין ללוש עיסה כזו כלל בפסח, שמא תחמיץ. ואם עבר ולש, רבן גמליאל אומר, תשרף מיד, שהרי יש לחשוש שמא כבר החמיצה. וחקמים אומרים, תאפה מיד, שאף על פי שממהרת להחמיץ אפשר לשומרה מחימוץ, ואם אפאה מיד מותרת. אמר רבי עקיבא, שבתאי [-שביתתי בחג הפסח] היתה אצל רבי אליעזר ורבי יהושע, ולשתי את העיפה ביין ושמן ודבש, ולא אמרו לי דבר, הרי שהדבר מותר אף לכתחילה.

אומרת הברייטא דין נוסף, ואף על פי שאין לשין בו - באחד ממינים אלו, שהם יין שמן ודבש, מקטפין בו - טופחים בו על פני העיסה, כיון שכמות מועטה שכזו אינה ממהרת את החימוץ, ומבארת הגמרא, אתאן - דין זה הוא לשיטת תנא קמא, ואילו חקמים אומרים, את - במין המשקה שלשין בו, מקטפין בו. ואת שאין לשין בו, אין מקטפין בו.

מסיימת הברייטא, ושניין - וכל התנאים הללו מודים בדין זה, שאין לשין את העיפה במים פושטין, לפי שהם ממהרים את החימוץ.

מבאר הר"ף את דברי הברייטא: הא מתניתא - ברייתא זו, אוקימנא - העמדנו אותה בנמרא ביום שני של פסח, שאין בו מצוות אכילת מצה, אלא איסור אכילת חמץ, ובזה סובר רבי עקיבא שניתן ללוש את העיסה אף ביין ושמן ודבש, אכל ביום ראשון, כלומר, לצורך כזית ראשון הנאכל לשם מצוה בליל פסח, לא - אין לשים במי פירות, ואפילו לרבי עקיבא, ואף שלשיטתו אינה מחמיצה כלל, משום דהרי לה - שהרי זו מוצה עשירה, ואין יוצאים בה ידי חובת מצות מצה, שהרי נאמר בה (דברים טז ג) 'לחם עני', למעט מצה עשירה.

פוסק הר"ף את ההלכה בענין אפיית מצות בפסח מעיסה הנלושה ביין שמן ודבש: ומסתבר לנו לפסוק הלכה כרבי עקיבא, שאינה מחמיצה כלל, והלכתא בנותיה - וההלכה כמותו, וכמו שהתבאר שיש

רי"ף מבאר - מסכת פסחים - פרק ב

חילוק בין הימים, **ביום ראשון** [-לכזית מצה שבליילה הראשון], **דבעינן** [-שיש צורך] ב'לחם עני', ואסור, אכל **ביום שני** ולא **בעינן לחם עני**, שרי - מותר לאפות ולאכול מצה עשירה. והטעם שאנו פוסקים הלכה כרבי עקיבא, דהא [-שהרי] **רבי יהושע בן לוי פויתיה סבירא ליה** - סובר כמותו, דאמר להו **לבניה** - שהרי כך אמר לבניו, **יומא קמא** - ביום הראשון של פסח, בו יש מצוה לאכול מצה, לא תלושו לי את העיסה **בחלבא** [-בחלב], **מבאן ואילך** - מיום שני והלאה, לישו לי את העיסה בחלב [והיינו באופן המותר, שאפו את העיסה בצורה שונה, וכפי שהתבאר בסוגיא לעיל], הרי שנהג למעשה כדעת רבי עקיבא, שמותר לכתחילה ללוש את העיסה בחלב [והוא הדין בשאר מי פירות], **ולישנא בתרא** - ולפי הלשון השניה בגמרא אמר להם כך, **ביומא קמא לא תלושו לי בדובשא** - בדבש, **מבאן ואילך לישו לי** בדבש.

מוסיף הר"ף ומבאר את עיקר הנידון בסוגייתנו: **וביראי, דהא מתניתא** - שבריייתא זו, הדנה בלישת העיסה בין שמן ודבש, **בשמן על ידי מים היא שנויה** - עוסקת היא בהוספת שמן לעיסה שנילושה במים, ולא בלישת עיסה בקמח ושמן לבד. והראיה לכך, דהא - שהרי 'קטורה' המוזכר בסיום הבריייתא, ודאי **שמן על ידי מים הוא**, **שלישין במים תחלה**, ומקטפין אחר כך את פני העיסה **בשמן**, ותנא **קמא דאסר בלישה על ידי שמן**, שרי בקטורה, **ורבן גמליאל ורבנן אסרי בין בלישה בין בקטורה על ידי שמן**, והיינו גם כן באופן שיש מים בעיסה. ואי לא דעבד **רבי יהושע בן לוי**, דהוא אמורא, **עובדא כרבי עקיבא** - ולולא שרבי יהושע בן לוי נהג למעשה כדברי רבי עקיבא, וכיון שהוא אמורא יש לפסוק הלכה כמותו, הוה אמרינן **הלכתא כרבנן** - היינו אומרים שההלכה היא כחכמים, דאסרי - שהם אוסרים עיסה שמעורב בה שמן **בין בלישה בין בקטורה**, **בדקיימא לן בכל דוכתא דלא אפסיקא בה הלכתא בהדיא** - כמו שמקובל בידינו בכל מקום שלא נפסקה בו ההלכה בפירוש, **דיחיד ורביב, הלכה כרביב**, ולכן היה ראוי לפסוק כחכמים. אלא השתא - אבל עתה, כיון דאשכחן - מאחר ומצאנו דרבי יהושע בן לוי, דהוא בתרא - שהוא אמורא, המאוחר יותר מתנאים אלו שנחלקו בבריייתא, עבד עובדא - עשה מעשה כרבי עקיבא, שמע מינה - יש ללמוד מכך דהלכה כרבי עקיבא. ולא מצית למימר דלית הלכתא - ואין אתה יכול לומר שאין הלכה כרבי יהושע בן לוי, מכמה טעמים, חדא - טעם אחד, דלא אשכחן אמורא דפליג עליה - שהרי לא מצאנו שום אמורא החולק על רבי יהושע בן לוי. ועוד טעם, דהא גמרא אייתי ראיה מינה - שהרי הגמרא הביאה ראיה מהנהגתו של רבי יהושע בן לוי לענין זה שיש חילוק בין היום הראשון של פסח לשאר הימים, ואי לאו הלכתא פויתיה - ולולא שאכן הלכה כמותו, היכי אייתי ראיה מינה - כיצד הביאה הגמרא ראיה מדבריו, אלא ודאי הלכה הוא.

מוסיף הר"ף: **ואשכחן מקצת רבנותא** - ומצאנו למקצת מרבותינו דאסרי - שהם אוסרים לישוה במי פירות **בין בלישה ובין בקטורה**, **ביום ראשון בין ביום שני, כרבנן** - כדעת חכמים שבריייתא, ואיתא רבנותא אחריתא - ויש מרבותינו האחרים, דשרי - שהתירו ללוש במי פירות אפילו ביום הראשון [והם סוברים שלא נאסרה מצה עשירה אלא כאשר העיסה נילושה במי פירות לבד, ללא מים כלל], ואנן פתבינן מאי דסבירא לן - ואנו כתבנו מה שאנו סוברים להלכה.

❧

הגמרא ממשיכה לדון בענין מצה הנאכלת בלילה ראשון של פסח, לשם מצוה, כיצד היא נעשית: **תנו רבנן** בבריייתא, נאמר בפסוק (דברים טז ג) **'לחם עני'**, בא הפסוק למעט פֶּרֶט לְחֵלוֹט - מצה העשויה מעיסה שנילושה ברותחין, ואשישה - מצה חשובה, גדולה ביותר, שמצות אלו אינן נחשבות 'לחם עוני', אלא מאכל עשירים הם. מבארת הבריייתא, יכול היית לומר שלא יצא אדם ידי חובתו בפסח אלא בפת הדראה בלבד, העשויה

רי"ף מבואר - מסכת פסחים - פרק ב

מקמח שאינו מנופה, ומאכל עניים הוא, תלמוד לומר - לכך נאמר בפסוק פעמיים 'מצות' 'מצות', ובכפילות לשון זו רבה הכתוב כל מצה, ואפילו עשויה מקמח נקי ביותר כמצותו של שלמה המלך. אם כן, מה תלמוד לומר - מדוע נאמר 'לחם עני', למעט, פריט לחלוי ואשישה. ומבאר הר"ף, פירוש 'פת הדראה' היינו פת סבין, שלא ניפו את הקמח מהסובין המעורבים בו.

❧

הגמרא דנה עתה באפיית פת ביום טוב של פסח ובשאר ימים טובים: תניא בברייתא, בית שמאי אומרים, אין אופין פת מרבה ביום טוב, ואף שהוא צריך את כולה לאותו היום, משום שיש בכך טירחא יתירה, ובית הלל מתירין. והני מילי - ומחלוקת זו נשנתה רק בשאר ימים טובים, אבל בימות הפסח, אסיר למילש ולמיקא - אסור ללוש ולאפות בבת אחת יותר מחמשת רבעים קמח ועוד מעט, דהיינו שעור שיש בו חיוב הפרשת חלה, כיון שביותר משיעור זה יש לחשוש שתבא העיסה לידי חימוץ. והיינו - וזהו הביאור במה דאמר רבא, 'קבא מלוגנאה לפסחא', כלומר, שיעור קב שמשתמשים בו בעיר ששמה 'לוגנאה' הוא השיעור שמותר לאפות בפסח בבת אחת, ולא יותר, מחשש שהעיסה תחמיץ.

❧

הגמרא מביאה ברייתא בענין מיני מצות שונים, ומבררת אם ניתן לקיים בהם מצוות אכילת מצה בלילה הראשון: תני רבנן בברייתא, יוצאין ידי חובת מצוות מצה, באכילת פת נקיה, והדראה - ופת מעורבת בסובין, ובסריקין המצריין - ובמצות שיש בהן ציורים בפסח, ואף על פי שאמרו חכמים שלכתחילה אין עושין סריקין המצריין בפסח, מכל מקום בדיעבד יוצאים בהם ידי חובה. אמר רבי יהודה, דבר זה שאל ביתאם בן זינן לחכמים, מפני מה אין עושין סריקים המצריין בפסח. אמרו לו, מפני שהאשה שוחה עליהן - משתהה זמן רב בעשייתם, ומחמזתן - ובינתיים מחמיץ הבצק. אמר להם, אפשר שיעשונו בדרום - יעשה ציור קבוע של מתכת וכדומה, ויקבענו כיון - ויניח אותו על המצה ובכך יצור את הציור כולו בבת אחת, ללא שהייה. אמרו לו חכמים, אם כן יאמרו - יצטרכו החכמים לומר, כל הסריקים המצויים אסורין, כיון שהאשה שוחה בעשייתם, וסריקי ביתאם מתירין, כיון שיש לו דפוסי ציורים קבועים, ואין דרך חכמים לחלק בתקנותיהם, ולכן אסרו את כל הסריקים המצויים, ואף של מי שיש לו דפוס ואינו משתהה בציורו.

מוסיפה הברייתא: ולא מחמת סריקין המצויים אמרו דין זה, אלא מחמת סריקין של כל אדם, שמתוך שהיית האדם בציור חששו חכמים שיבואו לידי חימוץ, אבל מחמת סריקין של נחתומין לא היה צורך לגזור כן, כיון דבקיאי - שהנחתומים בקיאים בעשייתם בזריזות, לא שחזו בהו - אינם משתהים בעשייתם, ואין חשש שיחמיצו, אמנם לאחר שגזרו חכמים בסריקין של כל אדם לא חלקו בתקנתם, ואסרו אף של נחתומים.

❧

הגמרא דנה עתה במיני עיסות ואופני אפיות שונים, הן לענין חיוב חלה, והן לענין מצת מצוה בפסח: תני רבנן בברייתא, הדובשנין - עיסה המטוגנת בדבש, והסופגנין - עיסה רכה מאד, העשויה כספוג, והאיסקריטין, ואף זו מין עיסה העשויה בדבש, וחלת המשרת - חלה המטוגנת במחבת, והמרדמע - חולין ותרומה שנתערבו, כלן פטורין מן החלה, הראשונים מחמת שאינם קרויים 'לחם', ונאמר לגבי הפרשת חלה (במדכ טו יט) 'והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה'. ו'מדומע' פטור כיון שנאמר (סס טו כ) 'חלה תרימו תרומה', ולא שתפרישו דבר שהוא כבר תרומה.

רי"ף מבואר - מסכת פסחים - פרק ב

הגמרא מביאה עתה מחלוקת אמוראים בביאור ברייתא זו: **אמר רבי שמעון בן לקיש, הללו - מיני מאפה** אלו שהוזכרו בברייתא, **מעשה אלפס הן - מבושלים בקדירה הם, ומחמת כן הם פטורים מהפרשת חלה**, שאין קרוי 'לחם' להתחייב בחלה אלא האפוי בתנור. **ורבי יוחנן אמר, מעשה אלפס חיבין בחלה, והללו, השנויים בברייתא, מדובר שעשאן בחמה - שאפאן בחום השמש. וכו' עלמא - ולדברי הכל, בין לרבי יוחנן בין לרבי שמעון בן לקיש, אם הרתיח את האלפס ולבסוף הדביק בו את הבצק, הרי זו דרך אפיה, וחייב בחלה, דלחמא הוא - שהרי שם לחם יש לו. כי פליגי - ומחלוקתם היא בשעה דביק את הבצק באלפס, ולבסוף הרתיח את האלפס, רבי שמעון בן לקיש סבר, אין זו דרך אפיה, אלא כמעשה חמה הן - הרי זה כבישול בשמש, ופטירי מהפרשת חלה, ורבי יוחנן סבר, אף שהרתיח לאחר ההדבקה, כמעשה אלפס הן, ולא שנא הרתיח ולבסוף הדביק, ולא שנא הדביק ולבסוף הרתיח - ואין חילוק אם הדביק תחילה או הרתיח תחילה, לעולם נחמא הוא - זהו לחם, וחייב בחלה, ולדעת רבי יוחנן, שיש שם 'לחם' למין אפיה זה, אדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח.**

פוסק הרי"ף את ההלכה: **והלכתא - וההלכה היא כרבי יוחנן, והכי קא - וכך פסק רב אחא משכחא כמעשה אלפס, כרבי יוחנן, שאף אם הדביק ואחר כך הרתיח, חייבת העיסה בחלה, ויוצאים בה ידי חובה בפסח [ורק מה שנאפה בחמה אינו קרוי לחם ופטור מחלה, ואין יוצאים בו ידי חובה בפסח]. ובעל הלכות גדולות אמר משמיה דרבנן צדק, שפסק כרבי שמעון בן לקיש, כשהדביק את העיסה באלפס ולבסוף הרתיח, שאין לה שם לחם להתחייב בחלה, ואין יוצאים בה ידי חובה בפסח.**

ואיכא - ויש מי דפסק כרבי יהודה, דאמר, אין קרוי 'לחם' אלא האפוי בתנור בלבד, שנאמר (ויקרא כו כו) 'ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד', אבל מעשה אלפס - בצק המבושל בקדירה, לא שנא הרתיח ולבסוף הדביק, ולא שנא הדביק ולבסוף הרתיח, בשני אופנים אלו אין קרוי לחם, ואין חיב בחלה, ואין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח, ואין מברכין עליו המוציא. ולפי דעה זו לומדים מהפסוק גם שצריך הלחם להיאפות בתנור אחד בלבד, ולא שייאפה בשני תנורים, ולכן גם אם אחר שבשלו באלפס חזר ואפאו בתנור, אינו נחשב לחם. ומקשה הרי"ף על דעה זו, ואשכחן עלה פירכא - ומצאנו קושיא על שיטה זו, מהחיא דאמרין בפירק החולין (יבמות מ), לגבי מימרא של ריש לקיש ש'חלוט' דינו כמצה, ושאלה שם הגמרא, האי 'חלוט' דקא אמרינן מצה היא, למאי הלכתא - מה נפקא מינה להלכה מכך ש'חלוט' נחשב מצה, ואמר רבנא, לומר לך שאדם יוצא בה ידי חובתו בפסח. אלמא - ומוכח מכך שאף על גב שחלוט מעקרא, כיון דלאחר מכן אפייה בתנור או באלפס, 'לחם' היא, ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח, ושלא כדברי הפוסק להלכה שאין קרוי 'לחם' אלא האפוי בתנור אחד בלבד, אלא אף שבתחילה חלטו ברותחים ואחר כך אפאו בתנור או באלפס, קרוי הוא לחם.

הגמרא ממשיכה לדון בענין מצה שיוצאים בה ידי חובה בפסח: **תניא בברייתא, יוצאין ידי חובת אכילת מצה במצה נא - שאינה אפוייה כל צרכה, ובמצה העשויה באלפס - בקדירה, ללא משקה. מבררת הגמרא, מאי - מה הוא שיעורה של מצה נא שיוצאים בה ידי חובה. אמר רב יהודה, אמר שמואל, כל מצה שפירסין - [שוברים] אותה ואין חוטין של בצק נמשכין הימנה [וסימן זה מועיל רק בשעה שהמצה עדיין חמה (מסנה כדורס)], אבל אם חוטי בצק נמשכים ממנה, אין יוצאים בה ידי חובה [ואף יש בה משום איסור חמץ, שהרי הבצק שלא נאפה בודאי החמיץ (סלחן ערוך)].**

ר"ף מבואר - מסכת פסחים - פרק ב

הר"ף מביא עתה דין בענין זה ממסכת ברכות (לח.): וְהִיכָא דְאִפְּהָ מִצָּה עַל אֶרְעָא - ובאופן שאפה את המצה על גבי הקרקע, כדרך שעושים שוכני אהלים, ובצורת אפיה זו עושים את הבלילה רכה (כדינו יונה על הכ"ף צרכות כז.), וְקָא מִינְטָר לָהּ שְׁפִיר - ושמרה היטב, שלא תחמיק, נִפְקָ בָּהּ - יוצא בה ידי חובתו בִּפְסָח, בְּדִאמְרִינֵן - כמבואר בגמרא שם שמר זוטרא קבע סְעוּדָתָהּ עֵילוּיָהּ - היה קובע סעודתו על מין מאפה זה, וּמְבַרֵךְ עָלָיו הַמּוֹצֵיא בַתְּחִילָה, וְשִׁלַּשׁ בְּרָכוֹת [-ברכת המזון], בסוף, וְאָמַר שֶׁמֶר זוטרא בֵּר רַב אֲשִׁי, וְאָדָם יוֹצֵא בָּהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ בִּפְסָח, מֵאִי טַעְמָא - ומה הטעם לכך, כיון ד'לָהֶם עֲנִי בְּתִיב בִּיה - עיסה זו נחשבת כ'לחם עוני', ואף שדרך לאוכלה לפעמים לשם תענוג, אין היא נחשבת כ'מצה עשירה', שאין יוצאים בה, אלא נחשבת כ'לחם עוני' (כ"ט יוסף).

וְהִיכָא דְאִיבָא - ואם יש אדם שהוא זָמֵן או חוֹלָה, דְּלֹא יָכִיל לְמִיכַל מִינֵיהּ בִּיבְשָׁתָא - שאינו יכול לאכול את המצה כשהיא יבשה וקשה, שָׂרוּ לָיָה בְּמֵינָא עַד דְּמִוִּרְבָּכָא - שורים אותה במים עד שהיא מתרככת, וְאָכִיל לָהּ עַד דְּלֹא מִתְמַחָא - ואוכל אותה כך, כל זמן שלא נמחתה לגמרי במים, (ד"תנן) [ד"תנא] בברייתא, יוֹצֵאִין יְדֵי חוֹבָת אכילת מצה בְּרִיקָה חֲשָׁרִי במים, וּבְמִבְשָׁל, כל זמן שֶׁלֹּא נִמְוָחָה לגמרי, דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסִי אָמַר יוֹצֵאִין בְּרִיקָה חֲשָׁרִי, אָבֵל לֹא בְּמִבְשָׁל, אֵף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִמְוָחָה, והטעם לכך, מִשּׁוּם דְּבָעֵינָן - כיון שיש צורך שירגיש האדם טַעַם מִצָּה באכילתו, וְלִיבָא - ובמצה מבושלת אין טעם מצה, ולכך אין יוצאים בה ידי חובה.

⋯

משנה

נאמר בפסוק (שמות יב ח) 'וּמִצּוֹת עַל מַרְרִים יֹאכְלֶהוּ', משנתנו מבארת עתה באילו מיני ירקות יוצא האדם ידי חובת אכילת מרור: וְאֵלֵּי יִרְקוֹת שְׁאֲדָם יוֹצֵא בְּהֵן יְדֵי חוֹבָתוֹ בִּפְסָח, לקיום מצוות אכילת מרור, בְּחֻזְרָה, וּבְעוֹלָשִׁין, וּבְתַמְכָּא, וּבְחֶרְחִינָא, וּבְמִרְוֵר. יוֹצֵאִין בְּהֵן יְדֵי חוֹבָתוֹ בִּפְסָח בֵּין כִּשְׁהֵן לַחִין, וּבֵין כִּשְׁהֵן יְבֹשִׁין, אָבֵל לֹא כִשְׁהֵן שְׁלֹקִין - מבושלים זמן רב, עד שנימוחו, וְלֹא כִשְׁהֵן כְּבוֹשִׁין בחומץ, וְלֹא כִשְׁהֵן מְבֹשְׁלִין, כיון שבכל אלו אין טעם מרור, ויש צורך שיטעם האדם את טעם המרור. וְכָל הַמִּינִים הֵלָלוּ מִצְטַרְפִּין לְכַזִּית, שאם אכל מכל אחד מהם מעט, ובכולם יחד היה שיעור כזית, יצא ידי חובתו. יוֹצֵאִין יְדֵי חוֹבָה בֵּין בִּלְחִין וּבֵין בִּיבֵשִׁים בְּאִכִּילַת הַקֶּלַח שְׁלֵקָה, אך לא בעלים, וכפי שיבואר בגמרא. יוֹצֵאִים יְדֵי חוֹבָה בְּדִמָּא - מרור של עם הארץ, שאין ידוע אם הפרישו ממנו תרומות ומעשרות, ואסרו חכמים לאוכלו, אמנם יוצאים בו ידי חובה כיון שיכול האדם להפקיר את נכסיו ולהיות עני, ובעניים לא גזרו חכמים איסור דמאי, וּבְמַעֲשֵׁר רִאשׁוֹן שֶׁנִּמְלָח תְּרוּמָתוֹ - שהופרשה ממנו תרומת מעשר, וּבְמַעֲשֵׁר שֵׁנִי אִפִּילוּ חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, וְהַקֹּדֶשׁ, שֶׁנִּפְדּוּ.

⋯

גמרא

הגמרא מבארת מה הם מיני הירקות שהובאו במשנה, שכשרים למרור: 'חֻזְרָה', היינו חָפָא. 'עוֹלָשִׁין', היינו הַנְּדָבִי. 'תַּמְכָּא', אָמַר רַבָּה בֵּר בִּר חֲנָה, תַּמְכָּתָא שְׁמָהּ, ומבאר הר"ף, וְקוֹרִין לָהּ בְּלִשּׁוֹן עֲרָבִי 'אֵל שְׁלִים'. 'חֶרְחִינָא', אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ, היינו אֲצוּרָתָא דְּדִיקְלָא - סיב הגדל סביבות הדקל. וְשֶׁשְׁפָּרְשׁוּ שְׁזֵהוּ 'אֵל קוֹצְעִינָא', וְשֶׁשְׁפָּרְשׁוּ שְׁזֵהוּ 'אֵל הַנְּדָקוֹקִי'.

מביאה הגמרא מעשה בענין זה: רַבִּינָא, אֲשֶׁכְּחִיה - מצאו לְרַב אֲחָא בְּרִיה דְּרַבָּא, דְּהָיָה קָא מְהַדֵּר אֲמִרְרִיתָא - שהיה מחזר אחר עשב מר מאד, כדי לקיים בו מצוות מרור. אָמַר לָיָה רַבִּינָא, מֵאִי דַּעְתִּיךָ - מה אתה סבור, שיש עדיפות לעשב זה מִשּׁוּם דְּמִרְרִין טַפִּי - כיון שהוא מר מאד, וְהָא אֲנִי - והרי אנו, במשנתנו, 'חֻזְרָה' תָּנֵן -

רי"ף מבואר - מסכת פסחים - פרק ב

שנינו בראש מיני המרור את ה'חזרת', וְתֵנָּה דְּבִי שְׁמוּאֵל - וכן שנו בבית מדרשו של שמואל את החזרת ראשונה במיני המרור, וְאָמַר רַבִּי אוֹשְׁעִיא, מִצְוָה לְקִיִּים אֶת אֲכִילַת הַמֵּרֹר בַּחֲזָרָה. וְאָמַר רַבָּא, מָאִי - איזה מין הוא החזרת, חָסָא, והטעם שיש בכך הידור, כיון שנרמז בכך דָּחַם וְחִמְקָא עָלֵינוּ - שריחם עלינו ה' וגאלנו ממצרים. וְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, לָמָּה נִמְשְׁלוּ מִצְרַיִם לְמָרֹר, כִּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (סמות א' יז) 'וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה', לֹאמַר לָהּ, מָה [-כשם ש]מָרֹר זֶה, וְהֵיכָן הַחֲזָרָה הַמְכֻוֹנָה חָסָא, תְּחִלָּתָהּ רָף, וְכֹפֹף קָשָׁה - בסוף גדילתו מתקשה הקלח כעץ, אַף מִצְרַיִם, תְּחִלָּתָהּ רָף - בתחילה קירבו את אבותינו ברכות, וְלַבְּסוֹף קָשָׁה - השתעבדו בהם בעבודה קשה. ומכל זה מוכח שעדיף להשתמש בחסא לשם מצוות מרור. אָמַר לִיה רַב אַחָא בְּרִיה דְּרַבָּא לְרַבִּינָא, הֲדָרִי בִּי - חוזרני בי, ואטול חסא לשם מרור.

❧

שנינו במשנה, 'יוצאין בָּהֶן בֵּין לַחֲיוֹן בֵּין יְבִשִׁין'. אָמַר רַב הֲסָדָא, לֹא שָׂאֵנוּ אֶלָּא בִּאֲכִילַת הַקֶּלַח, שִׁיּוּצָאִים בּוֹ אֵף כִּשְׁהוּא יִבֵּשׁ, אֲכָל עָלִין, אִם הֵם לַחֲיוֹן, אִין - אִכְּנוּ יוֹצֵאִים בֵּהֶם יְדֵי חוּבָה, אֵךְ אִם הֵם יְבִשִׁין, לֹא - אִין יוֹצֵאִים בֵּהֶם יְדֵי חוּבָה.

❧

משנה

בימות הפסח, אִין שׁוֹרִין בָּמִים אֶת הַמִּוֶּרֶס - פסולת של הקמח לצורך אכילת התְּרִנְגוּלִין, כיון שהמורסן יחמיץ, אֲכָל חוֹלְטִין - שורים אותו במים רותחים, כיון שרתיחתם מונעת אותו מלהחמיץ. הַאֲשָׁה, לֹא תִשָּׂרָה אֶת הַמִּוֶּרֶס בָּמִים כְּדִי שֶׁתּוֹלִידֶה אוֹתוֹ בִּידָה לְמִרְחִין, לשפשף בו את גופה, כיון שהוא מחמיץ, אֲכָל שָׂפָה [-משפשפת] הִיא עַל בִּשְׂרָה אֶת הַמִּוֶּרֶס כִּשְׁהוּא יְבֵשׁ, ואף על פי שגופה רטוב מהמים. לֹא יִלְעוּס אֲדָם חֲטִיִּם וְיִתֵּן עַל מִכְתּוֹ בְּכֶסֶה, לשם רפואה, מִכְתּוֹ שֶׁהֵן מִחֲמִיצוֹת מַחֲמַת רְטִיבוֹת הָרוֹק שֶׁבִּפּוֹ.

❧

גמרא

תֵּנוּ רַבָּנִן בְּבִרְיֵיתָא, אֵלּוּ דְּבָרִים שָׂאִין בָּאִין לְיַדִּי חֲמוּץ לְעוֹלָם, אֵף אִם יִרְטִיבוּם בָּמִים, הָאֶפּוֹי, וְהַמְּבִשֵּׁל, וְחָלוּט שֶׁחָלְטוּ בְּרוֹתְחִין.

מקשה הגמרא, כִּיצַד מִנְתָּה הַבְּרִייתָא אֶת הַמְּבִשֵּׁל כַּאֲחֵד מִהַדְּבָרִים שֶׁאִינֶם מַחֲמִיצִים, וְהִיא אֲדָמְכִשִּׁיל לִיה - עד שירתחו המים של הבישול, אֲחִמּוּעֵי מִיחֲמוּעַ - כבר יחמיץ מהמים הפושרים [ואין לומר שייכניס את הבצק כשהמים כבר רותחים, שהרי שנתה הבריייתא אופן זה בפני עצמו, 'חלוט שחלטו ברותחין' (כ"ז)]. מתרצת הגמרא, אָמַר רַב פֶּפְּא, אֶפּוֹי שֶׁבִשְׁלוֹ קָאֻמְרִין - כוונת הבריייתא למצה אפויה, שאפילו אם חזר ובישלה אינה באה לידי חימוץ לעולם.

תֵּנִיָּא בְּבִרְיֵיתָא, רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוֹדָה אָמַר, קָמַח, שְׁנַפְלָל דְּלָף [-טפטוף מים] עָלָיו, אֶפּוֹיֵל כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, אִינּוּ בָּא לְיַדִּי חֲמוּץ. אָמַר רַב פֶּפְּא, וְהוּא דְּעֵבִיד טִיף טִיף בְּנֶגֶד טִיף - ובתנאי שהטפטוף רצוף, ואין שהות בין טיפה לטיפה, שמתוך כך אין לו שהות להחמיץ.

אָמַרִי דְּבִי - אמרו בבית מדרשו של רַבִּי שִׁילָא, 'וְתִיקָא' - מאכל של קמח שמבשלים אותו, שָׂרִי - מותר הוא בפסח. מקשה הגמרא, וְהֵתֵנִיא - והרי שנינו בבריייתא, וְתִיקָא אָסוּר. מתרצת הגמרא, לֹא קִשְׁיָא, הָא - הַבְּרִייתָא הָאֻסְרָת לַהֲכִין מֵאֲכָל זֶה, עוֹסֶקֶת בְּמִיָּא וּמְלָחָא - כשעושים את התבשיל עם מים ומלח, שהוא עשוי להחמיץ, הָא - ואילו דברי רבי שילא נאמרו בְּמִשְׁחָא וּמְלָחָא - באופן שמכינים את המאכל עם שמן

רי"ף מבואר - מסכת פסחים - פרק ב

ומלח, דכיון דלית בה מנא - שאין מים בתבשיל כלל, ואילו משקה - השמן שיש בו, מי פירות הוא, ומי פירות אין מהמיצין, לכן אין חשש בהכנת מאכל זה בפסח. מבאר הר"ף: פרוש 'ותיקא' היינו קמח מבשיל במים ומלח.

להבנת הדין הבא יש להקדים, שדרכם היתה כאשר בישלו בקדירות ישנות, להניח במים קמח של קליות, והיינו תבואה שקלו אותה באש, שתשאב את הזוהמה שבקדירה. אמר מר זוטרא, לא לימחי איניש קדרא - לא ישים אדם בקדירה קמחא דאכישונא, והיינו קמח העשוי מקליות של תבואה לחה, כדי לשאוב את הזוהמה שבקדירה, דילמא לא בשיל שפיר - שמא לא קלו את התבואה היטב, ונשאר חלק ממנה חי, וכשיבשלו קמח זה במים אתי - יבא הקמח לידי חמוץ. מבאר הר"ף, פרוש 'קמחא דאכישונא' היינו שתיתא דשבולי רטיבתא - קליות של תבואה לחה.

אמר אבני, לא ליחריף איניש תרתין שבולי בחדרי חרדי - לא יחרוך אדם בפסח שני שיבולים יחד, דילמא נפקי מנא מהא ועיילי בהא - כיון שיש לחשוש שמא יצאו מים משיבולת אחת ויכנסו לשיבולת השניה, ואתי - ותבוא אותה שיבולת לידי חמוץ. אמר ליה רבא, אי הכי - אם כך, שאתה חושש לדבר זה, אפילו חדא נמי - אפילו שיבולת אחת לבדה ייאסר לקלות בפסח, שמא ייצאו ממנה מים, ויחזרו וייספגו בה, ותחמיץ. אלא אמר רבא, מים אלו היוצאים מהשעורים הקלויים, מי פירות נינהו [-הם], ומי פירות אין מהמיצין. וקנימא לן ברבא - ומקובל בידינו שהלכה כרבא, שאין חוששים לחימוץ במים אלו היוצאים מהשעורים הקלויים, ולכן מותר לקלותם אפילו כמה ביחד.

מביאה הגמרא ברייתא בענין זה: תנו רבנן בברייתא, אין לזתתין - אין רוחצים את השעורין בפסח, ואם לזתת, אם נתבקעו השעורים מחמת המים שנבלעו בהם, אפורות, כיון שבאופן זה בודאי הן ממהרות להחמיץ. ואם לא נתבקעו, מתרות. רבי יוסי אומר, אף אם נתבקעו, שורין בהמין, וחמין צומתן - עוצר אותם מלהחמיץ. אמר שמואל, אין הלכה ברבי יוסי, אלא אם נתבקעו, אסור לאוכלם. אמר רב חסדא, אמר מר עוקבא, מה שאמר תנא קמא שאם נתבקעו אסורים, לא נתבקעו ממש, אלא כל שהגיעו השעורים לשיעור כזה, שאלו היה מניחן על פי הביב - כמין כלי נקוב המכונה 'בוביא', שקולים בו את התבואה, והם מתבקעות מאליהן, זהו שיעור האוסר, כיון שזהו סימן לכך שהן ממהרות להחמיץ. ושמואל אמר, רק אם נתבקעו ממש נאסרים. מספרת הגמרא, עבד שמואל עובדא - עשה שמואל מעשה בענין זה כפי שפסק ש'נתבקעו' היינו ממש, והתיר שעורים שלא התבקעו ממש, אף שהיו בשיעור שאילו הניחן על פי הביב היו מתבקעים.

מברר הר"ף את ההלכה: ואנן - ואנו, פיון דלא אפסיקא בהאי מילתא הלכתא בהדיא - כיון שלא פסקה הגמרא בפירוש את ההלכה בענין זה, לא קמר עוקבא ולא בשמואל, עבדינן לחומרא - אנו מחמירים בענין זה קמר עוקבא, שאם הגיעו לשיעור הראוי להתבקע, אסורים, והטעם שאנו מחמירים, דהויא לה ספיקא דאורייתא - כיון שזהו ספק באיסור תורה, וספיקא דאורייתא לחומרא.

מוסיף הר"ף: ויהי מילי - ודין זה, שאנו מחמירים מספק בשעורים הראויים להתבקע, היינו רק לענין מיכלינהו להנחיו שיערי בעינייהו - לגבי אכילת שעורים אלו כמות שהם, בפני עצמם, אבל אי משתבחי בהדי בשולא - אבל אם הם נמצאו בתוך תבשיל, ולא נתבקעו ממש, פיון דאפור תערבת חמין במשהו רק דרבנן הוא, לא אסרינן ליה להחיא בשולא דמשתבחי ביה תרי ותלת שיערי - אין אוסרים את אותו תבשיל שנמצאו

רי"ף מבואר - מסכת פסחים - פרק ב

בו שנים או שלשה גרעיני שעורים, אלא אם כן נתבקעו, וכשמואל, משום דבאופן זה הו"א ליה ספיקא דרפנן, וספיקא דרפנן לקלא.

ויש אומרים דהלכה כשמואל, שאם לא נתבקעו ממש מותרים הם אפילו באכילה, והטעם, כיון דמר עוקבא תלמיד דשמואל הוה, וקנימא לן - ומקובל בידינו דאין הלכה כתלמיד במקום הרב. ועוד, דהא עבד ליה שמואל עובדא - שהרי שמואל נהג למעשה כדבריו, ואי לא דקים ליה דהכי הלכתא - ואם לא שהיה ברור לו שכך היא ההלכה, לא עבד בה עובדא - לא היה נוהג כן למעשה.

אמר רב, אדם שהוא 'בעל נפש' לא ילתות - לא ישרה את התבואה במים בפסח, כלומר, 'בעל נפש' הוא מי שמדקדק עצמו במצות, לא ילתות אפילו חיטי קשות, מחשש לחימוץ. אמר רב נחמן, מאן דציית ליה לאבא - לרב [וכינהו 'אבא' בלשון חשיבות], אכיל נחמא בחובשיהו - יאכל לחם [כלומר מצה] שאינה נקיה, כלומר, שלא ילתות את החיטים במים להסיר את הלכלוך. דבי - בביתו של רב הונא, לתתי - היו לותתים את החיטים לפסח. וכן בי רבה בר אבבה, לתתי. פוסק הר"ף את ההלכה למעשה: והאידיגא - ובזמנינו שדרו ממתיתא - שלחו מהישיבה, דאין אנו בקיאים ללתות, הילכך לא שרי לן למילתא - ולכן אסור לנו ללתות תבואה לפסח. וחליטה נמי - ואף לגבי חליטה ברותחין, שהתבאר לעיל שאין העיסה מחמיצה בכך, ליבא בזמן הזה מאן דידע למיחלט - אין בזמנינו מי שיודע לחלוט כראוי, הילכך אסור - ולכן אסור לחלוט עיסה ברותחין בפסח, מחשש לחימוץ.

הר"ף מבאר עתה את דין שמירת החיטים והקמח לשם מצות מצה: ומיבעי ליה לאיניש לנטורי קמחא דפסחא מעדן קצירה - וצריך האדם לשמור את הקמח המיועד לאפיית המצות מזמן קצירת החיטים, שלא יבואו עליהם מים כלל, דאמר קרא - שהרי נאמר בפסוק לגבי מצוות אכילת מצה (שמות יב יז) 'ושמרתם את המצות', והיינו שיש לשומרם מחימוץ. וכך אמר להו [-להם] רבא להנהו דמהפכי פיפי - לאותם הקושרים את התבואה לעומרים בימות הקציר, פי מהפכיתו, הפיכו לשום מצה - כבר בקשירת העומרים עשו זאת לשם מצות מצה, כלומר, הנהו בהן כבר באותה שעה שלא יבא עליהם מים. פרוש 'פיפי', עמרים.

הגמרא מביאה מעשה בענין זה של חיטים שנרחצו במים: הו"א ארבא דטבעה בחישתה - מעשה בספינה טעונה חטים שטבעה לפני פסח בנהר ששמו חישתא, והצליחו להוציא ממנה את החטים לאחר שטבעה, שרייה רבא לזבזייה לנכרים - התיר רבא למכור את החטים הללו לגויים. איתביה - הקשה רבה בר ליזאי לרבא, כיצד התרת למוכרם לגויים, והרי שנינו בתוספתא (כלאים ה יט), בנגד שאבד בו כלאים, כלומר, בגד צמר שידוע שתפרו בו חוט של פשתן, ואין יודעים עתה היכן הוא אותו חוט, ומחמת כן אי אפשר להוציאו ולהכשיר את הבגד, הרי זה לא ימכרנו לנכרי, מהטעם שיבואר להלן, ולא יעשנו מרדעת לחמור, שמא לאחר זמן ישכח שיש בו כלאים ויטלנו משם ויתפרנו באחד מבגדיו, אכל עושה אותו תכריכין למת, שהרי המת פטור מן המצוות, וגם אין חשש שיטול משם את הבגד, שהרי בגדי המת אסורים בהנאה. סיים רבה בר ליזאי את קושייתו, הרי לנכרי, מאי טעמא לא ימכרנו, לא משום דהדר ומזבין ליה לישראל - האם אין זה מחשש שמא ימכרנו הגוי לישראל אחר, והלה לא ידע שיש בו כלאים, ואם כן אף בחטים אלו יש לאסור את מכירתם לנכרי מחשש שיחזור הגוי וימכרנו לישראל. הדר - חזר ואמר רבא תקנה אחרת לאותו מטען של חיטים שהיה בספינה ונרטב ממי הנהר, נידבניהו קבא קבא לישראל - יש למכור את החטים לישראל

רי"ף מבואר - מסכת פסחים - פרק ב

בשיעור מועט, לכל אחד שיעור קב בלבד, כי היכי דליליא קמי פסחא - כדי שיסיימו הכל לאוכלם קודם הפסח, ולא יבואו להשתמש בהם בפסח.

תנו רבנן בברייתא, אין מוללין את הקדרות בפסח - אין נותנים לקדירה קמח ומים וחומץ להתבשל יחד, כפי שהיו נוהגים לעשות בקדירות חדשות, כיון שהמים והקמח יחד יחמיצו, והרצפה שימלול, נותן את הקמח תחילה לתוך הקדירה, ואחר כך נותן את החמץ, שבאופן זה אין החומץ מניח לקמח להחמיץ, ויש אומרים, אף נותן את החמץ ואחר כך נותן את הקמח, כיון שאף באופן זה מונע החומץ את הקמח מלהחמיץ. עולא אמר, אחד זה ואחד זה - בין בנתינת הקמח תחילה ובין בנתינת החומץ תחילה, אסור, משום 'לף לף אגמרון לנזירא, סחור סחור, לברמא לא תקרב', כלומר, כשם שאומרים לנזיר שילך מסביב לכרם ולא יכנס אליו כלל, מחשש שיאכל בו ענבים האסורים עליו, כך כאן צריך האדם להתרחק מכל דבר העשוי לבוא לידי חמץ. פוסק הר"ף: וכן הלכתא - וכך היא ההלכה, כדברי עולא.

מוסיפה הגמרא: אכל ב'חסיסי', שרי - מותר למלול את הקדירה, דהא רבא גופיה, מחו ליה ב'חסיסי' - היו נותנים עבורו בקדירה 'חסיסי'. ומבאר הר"ף, פירוש 'חסיסי', מנצה אפוייה שטוהנין אותה [והיינו 'קמח מצה'], ומבשלין אותה במים, ומוללין בה את הקדרות, וכיון שהיא כבר אפוייה, אינה באה לידי חימוץ.

❧

משנה

אין נותנין את הקמח לתוף החרסת, העשויה לטבל בה את הבשר, ויש בה חומץ, ולא לתוף החרדל, כיון שמתוך חריפותם הם ממהרים את החמצת הקמח [ומדובר שיש בהם גם מים], ואם עבר ונתן לתוכן קמח, יאכל מיד, קודם שיחמיץ, ורבי מאיר חולק ואומר, ישרה, כיון שבתערובת זו הקמח מחמיץ מיד, ולכן אסור לאוכלו אפילו מיד לאחר נתינת הקמח [ובגמרא יבואר שמחלוקת זו היא רק לגבי חרדל, אך בחרוסת הכל מודים שישרה].

נאמר בתורה לגבי קרבן פסח (שמות יב ט) 'אל תאכלו ממנו נא ובשל מבשל במים כי אם צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו', המשנה מבארת עתה דינים אלו: אין מבשלין את קרבן הפסח, לא במשקין, כגון שמן או דבש, ולא במי פירות, כגון מיץ תותים או רימונים, שאף זה בכלל בישול, וכל שכן שאין מבשלים במים, האסורים בפסוק בפירוש. אכל סבין את הקרבן בשעת צלייתו ומבשילין אותו בשעת אכילתו בהם - במשקין או במי פירות [אבל לא במים (רמב"ם)], כיון שבאופן זה אין הם מפיגים את טעם הצלי (מאירי).

מי תשמישו של נחתום - מים שהנחתום [האופה את הפת או את המצה] מצנן בהם את ידיו בעת מלאכת לישת הבצק, ישפכו, מפני שהן מחמיצין, שהרי יש בהם שאריות של קמח שהיו על ידיו של הנחתום.

❧

גמרא

שנינו במשנה, 'אין נותנין את הקמח לתוך החרוסת ולא לתוך החרדל, ואם נתן יאכל מיד. ורבי מאיר אומר, ישרף'. אמר רב כהנא, מחלקת זו היא לגבי קמח שניתן לתוף החרדל, שהוא חריף מאד, ואין חריפותו מניחה לקמח להחמיץ, ולכן לדעת תנא קמא מותר לאוכלו מיד, אכל אם ניתן הקמח לתוף החרסת, לדברי הכל ישרה מיד, כיון שאין חריפותה רבה כל כך, ומתוך כך הקמח שנותנים בה מחמיץ מיד.

❧

ר"ף מבואר - מסכת פסחים - פרק ב

שנינו במשנה, 'מי תשמישו של נהנתו וכו' ישפכו, מפני שהם מחמיצים'. תניא בברייתא, 'שופכן במקום מדרון, ואין שופכן במקום האשבורן' - במקום ישר, כיון שאם יעשה כן יקוו המים באותו מקום, וכיון שהם מעורבים בקמח, יחמיצו.

הגמרא מביאה דינים נוספים בענין אפיית מצות: אמר רב יהודה, אשה, לא תלוש את העיסה לאפיית המצות, אלא במים שלנו - 'שישנו', כלומר, שנשאבו אתמול ועבר עליהם לילה בכלי, שמתוך כך הם מצטננים, ואינם ממהרים את החמצת העיסה, אבל מים שנשאבו היום עדיין חמים הם, כמו שיבואר להלן, ואין ללוש בהם.

דרש רבא, אשה, לא תלוש את העיסה לאפיית המצות, לא בחמה, כיון שחום השמש ממהר את חימוץ העיסה, ולא במים חמים, הממהרים את החימוץ, ולא בחמי חמה - מים שהתחממו בחום השמש, ולא במים הגרופים, ומבאר הר"ף, פרוש 'מים הגרופים' היינו מים שנשאבו בו ביום, שעדיין הם חמים מחמת תנועת המים וחיכוכם בעת שאיבתם, אלא במים שלנו בלילה בכלי. ולא תגביה ידה מן התנור, עד שתגמר את הפת. ומבאר הר"ף, כלומר, שלא תתעסק בדבר אחר ותניח את העיסה, מחשש שתחמיץ בינתיים. וצריכה האשה שיהיו לה שני כלים של מים, אחד שמקטפת בו - מטפחת במים על פני העיסה בעת עריכתה, ואחד שמצננת בו את ידיה, אך לא תעשה את שני הדברים בכלי אחד של מים, כיון שהמים בכלי שמצננת בו את ידיה מתחממים מחום ידיה, ויכולים להחמיץ את העיסה.

איבעיא להו - הסתפקו בני הישיבה, עברה האשה ולשה את העיסה במים חמים, מאי - מה דין המצות שנאפו מעיסה זו. מר זוטרא אמר, מתיר לאוכלם בפסח. ורב אשי אמר, אסור. וקיימא לן - ומקובל בידינו שהלכה כרב אשי, שהדבר אסור אפילו בדיעבד.

מוסיף הר"ף את דברי הגמרא במסכת יומא (כה): בענין זה: ומה שאמר רבא שלא תשב האשה בחמה ותלוש, לא מיבעיא מיתב בשמשא ומילש דאסור - אין צריך לומר שאסורה לשבת בחום השמש וללוש, אלא אפילו מיתב תותי רקיעא ביומא דעיבא ומילש דאסור - אלא אסור אפילו לשבת תחת כיפת השמים ביום מעונן, ואף על גב דלא נפלה שמשא בהחיא דוקתא - ואף שאין השמש זורחת באותו מקום מסוים שבו מתעסקים בעיסה, מאי טעמא - ומה הטעם לכך, כיון דיומא דעיבא בליה שמשא - יום מעונן, בכלול שולט חום השמש, כיון שהעננים מונעים מהשמש לזרוח בצורה ישרה על הארץ, הרי חום השמש מתפשט על פני כל העננים, ובכל מקום שיש נקב קטן בעננים, נכנס בו חום השמש בכח, ולכן ביום מעונן אין לאפות כלל תחת השמים.

סליקו להו כל שיעה